Чăваш
АЗБУКИ

ў ау ç
Ăă ăс-лă
Уа ĕ
Ан-на
Ра-ман

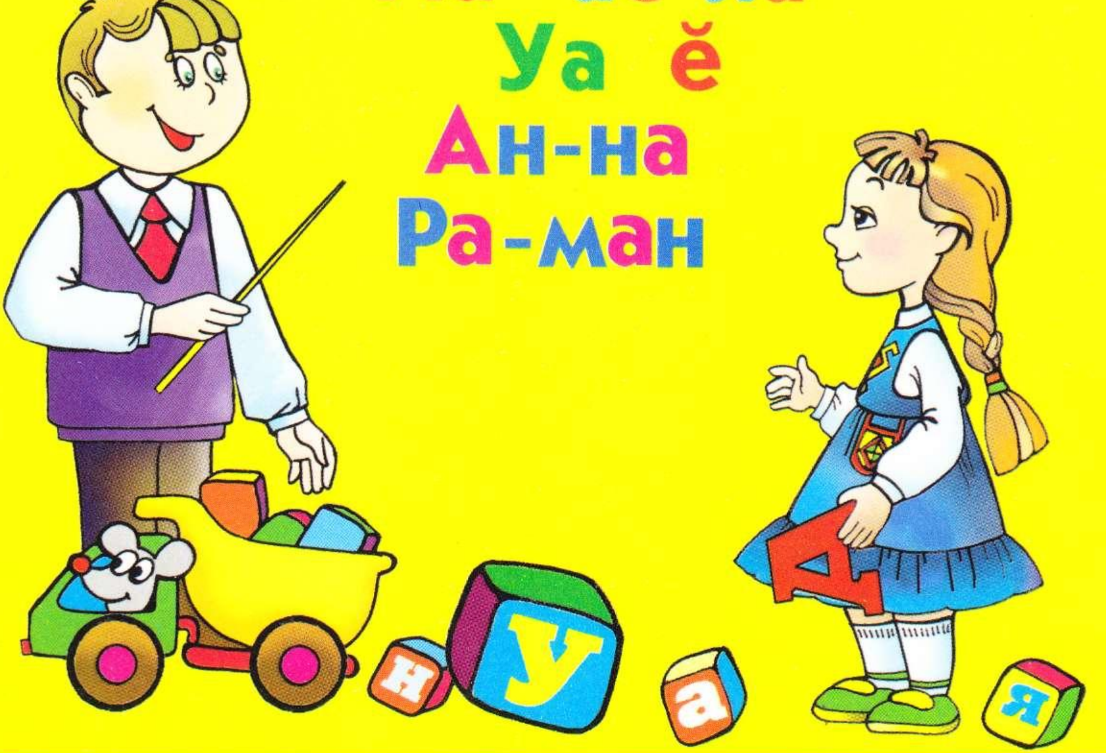

Аа

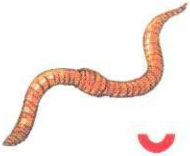

Ăă

Бб

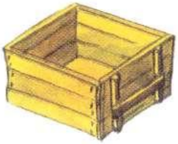

Ее

Ёё

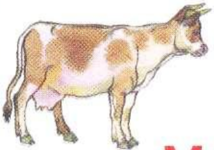

Ĕĕ

Жж

Лл

Мм

Нн

Оо

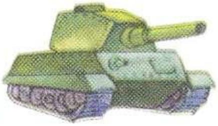

Тт

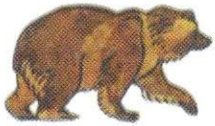

Уу

Ӳӳ

Фф

Щщ

ъ

Ыы

ь

Вв	Гг	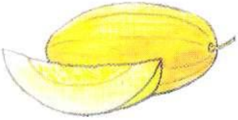 Дд	
Зз	Ии	Йй	Кк
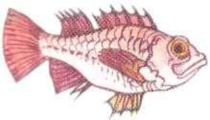 Пп	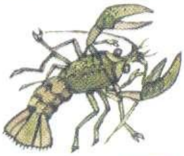 Рр	Сс	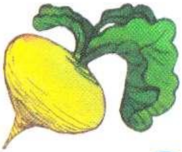 Çç
Хх	Цц	Чч	Шш
Ээ	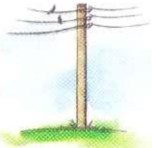 Юю	Яя	

Е74
114870

А.А. ЕРМОШКИНА, Н.Н. ЧЕРНОВА

Чăваш АЗБУКИ

Пуçламăш шкулăн 1-мĕш класĕ валли

Чăваш Республикин Вĕренӳ
тата çамрăксен политикин министерстви
шкулсенче усă курма ирĕк панă

Шупашкар
Чăваш кĕнеке издательстви
2012

УДК 373.167.1
ББК 74.268.1 Чув
Е 74

Йышăннă паллăсем:

— предложени

— предложени тытăмне кĕрекен сăмахсем

— сăмах

— сыпăк чикки, сăмахри сыпăксен хисепĕ

— сасă

— уçă сасă

— хытă хупă сасă

— çемçе хупă сасă

— пусăм

— янракан хытă хупă сасă

— янракан çемçе хупă сасă

— вăрăммăн илтĕнекен хупă сасă

— малалла тата каялла вула

— Аннапа Раман

— ушкăнпа ĕçле

Ермошкина А.А.

Е 74 Чăваш азбуки: Пуçламăш шкулăн 1-мĕш класĕ валли / А.А. Ермошкина, Н.Н. Чернова. — Шупашкар: Чăваш кĕнеке изд-ви, 2012. — 159 с., ил.

ISBN 978-5-7670-1928-1

Вĕренӳ кĕнекине ФГОСпа килĕшӳллĕн çĕнетсе хатĕрленĕ. Кашни урок пуçламăшĕнче вĕренӳ ĕçĕн тĕп тĕллевĕсемпе задачисене палăртнă.

УДК 373.167.1
ББК 74.268.1 Чув

ISBN 978-5-7670-1928-1

БИБЛИОТЕКА
ЧРИО
Инв № 114870

© Ермошкина А.А., Чернова Н.Н., 2012
© Чăваш кĕнеке издательстви, 2012

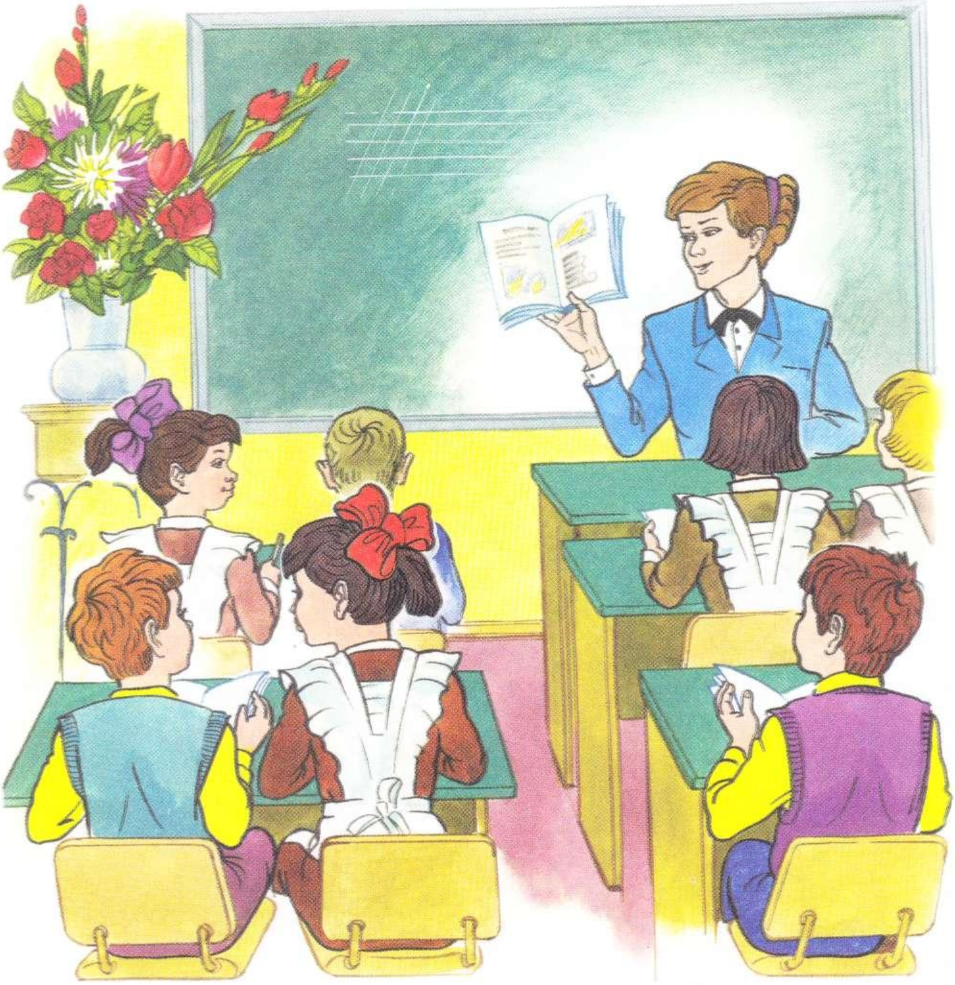

Чăваш
АЗБУКИ

ТЕТРАДЬ

?

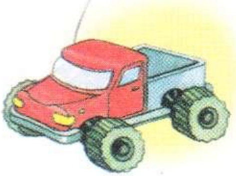

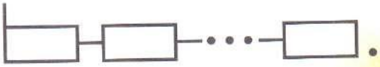

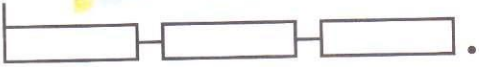

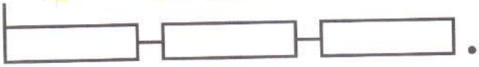

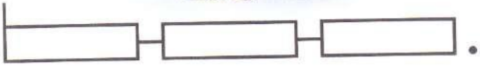

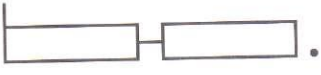

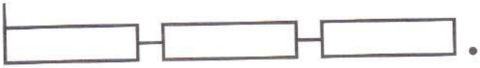

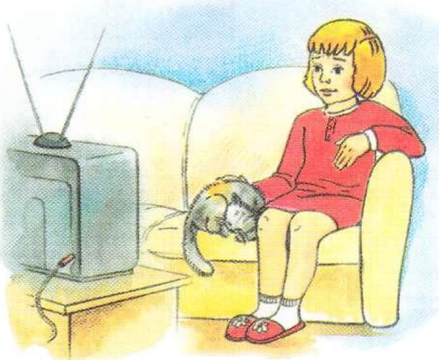

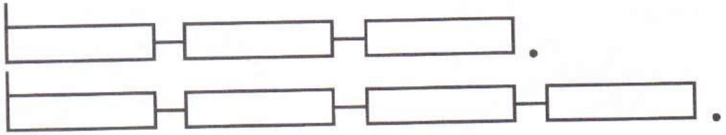

?

ШКУЛ

ЛАВККА

ПОЧТА

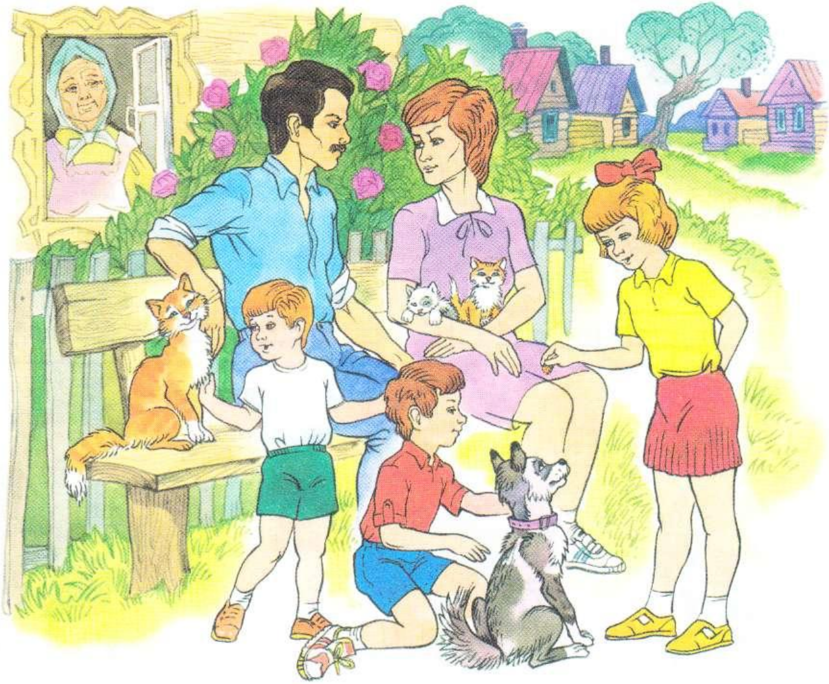

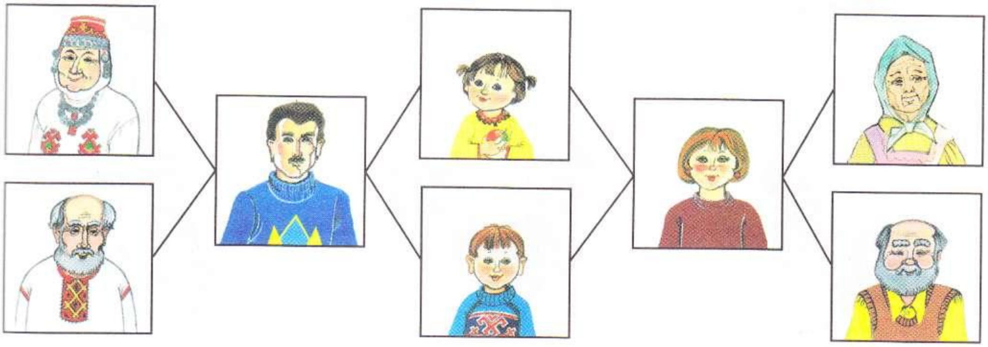

___ - ___ ? ___ - ___ .

? | ? | ?

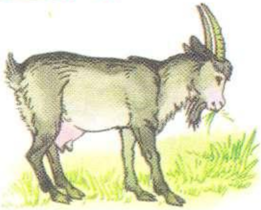

? ? | ? ? | ? ?

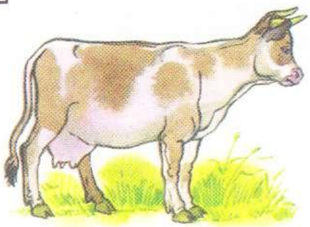

? | ? ?

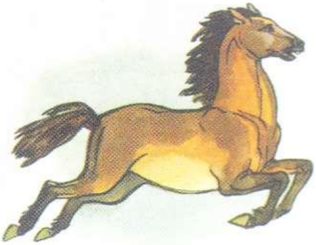

? ? | ? ?

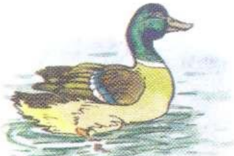

? ? | ? ? | ? ? ?

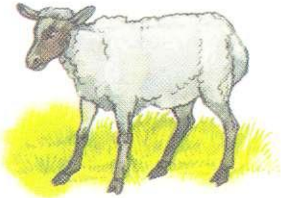

? ? | ? ? ?

? ? ?

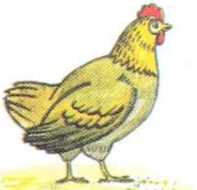

? ? ?

? ? | ? ? ?

? ? | ? ? ?

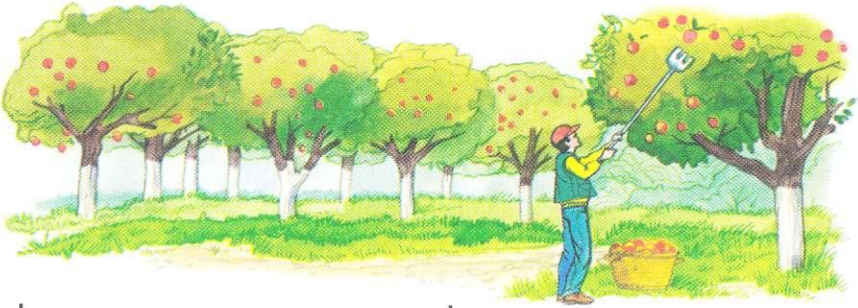

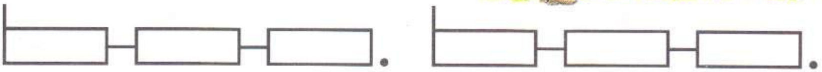

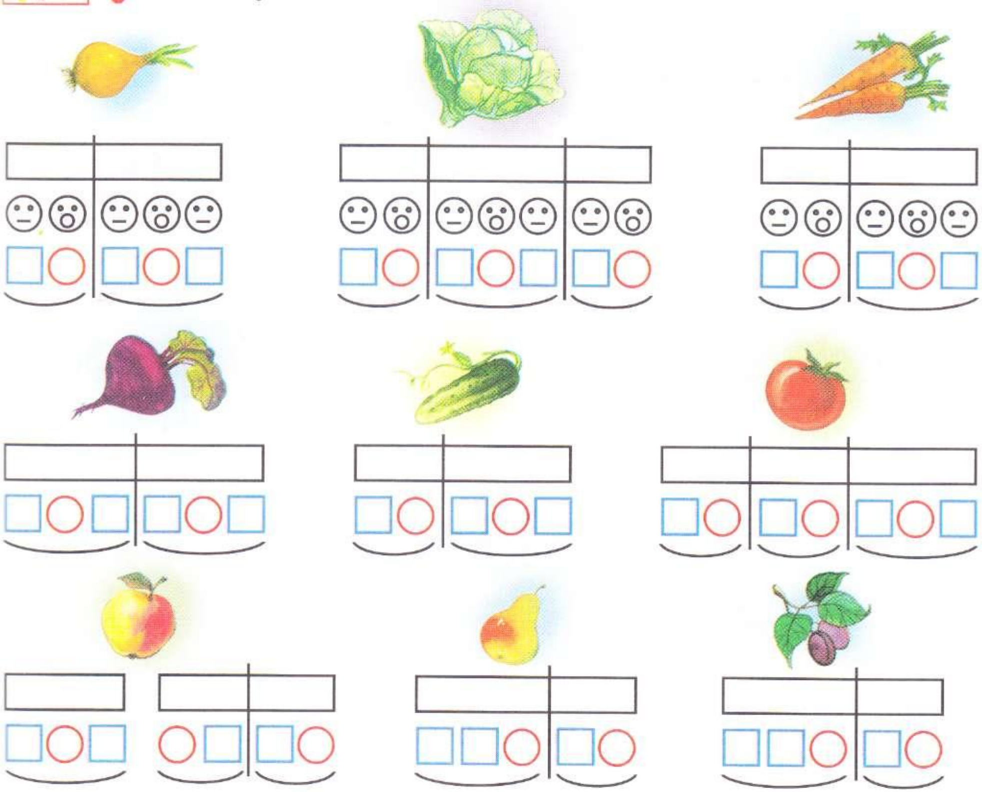

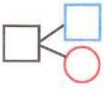

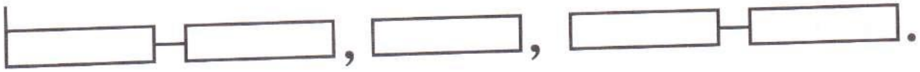

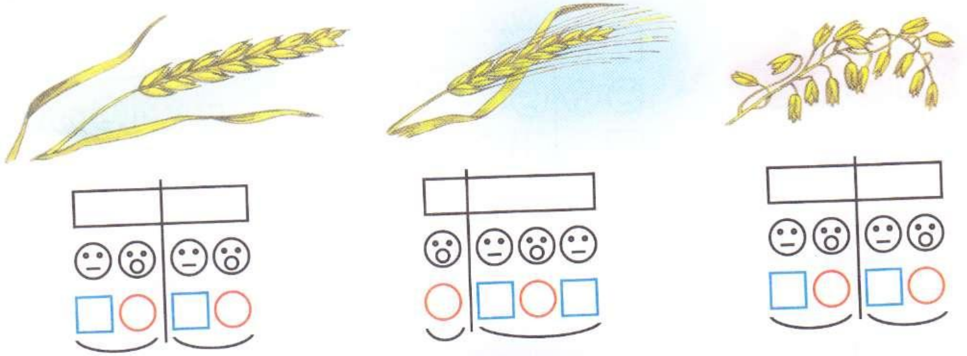

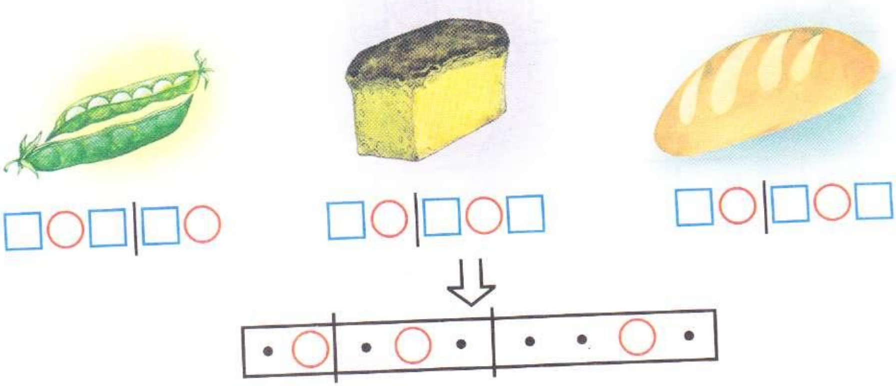

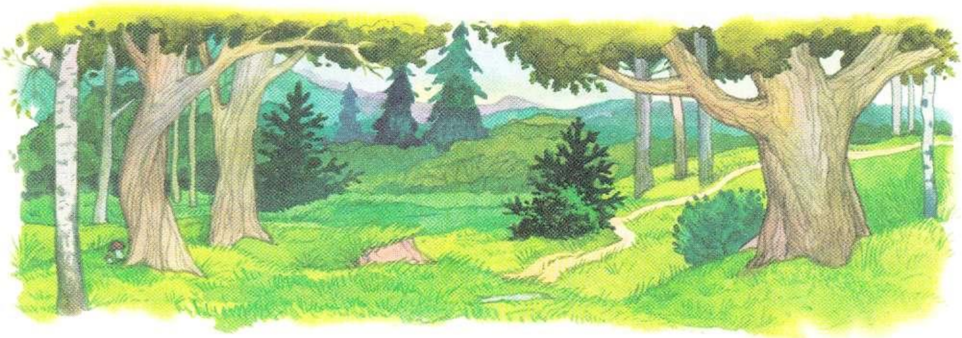

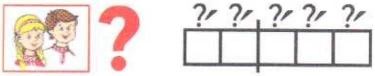

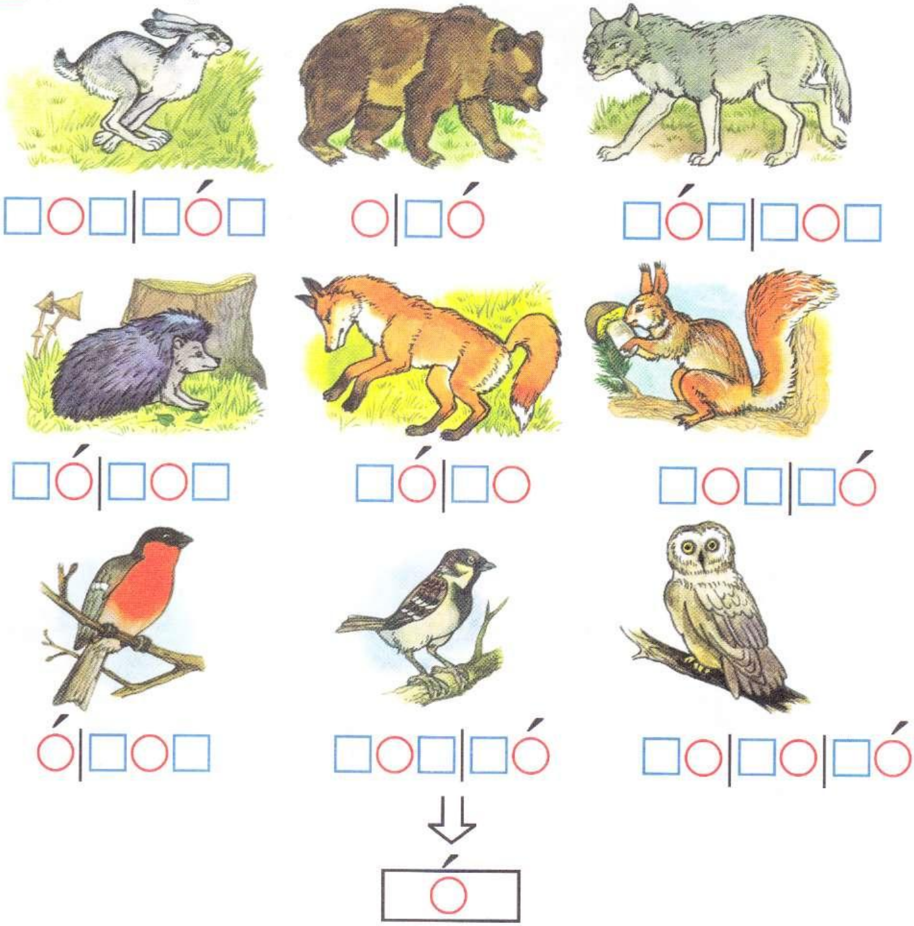

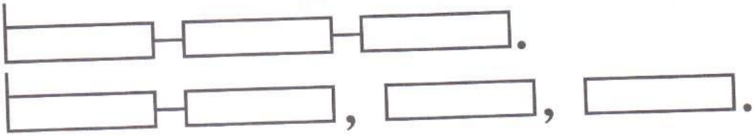

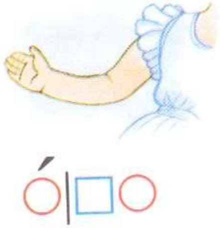

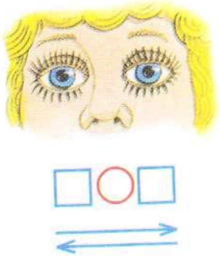

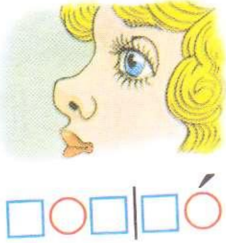

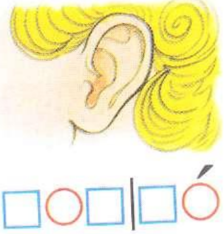

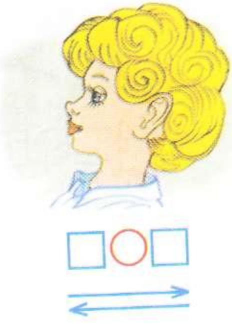

□○́|□○　　□○́|□○□　　□○́□|□○□

□○|□○́　　□○|□○́□　　□○□|□○́□

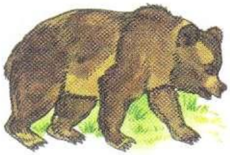

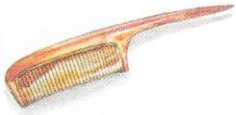

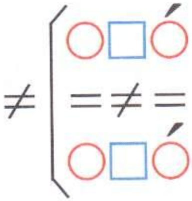

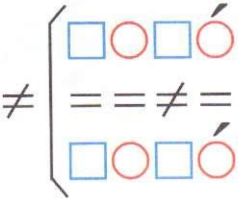

?

?

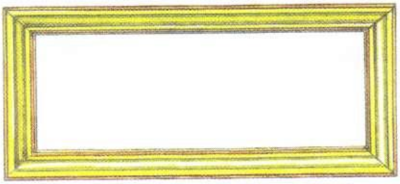

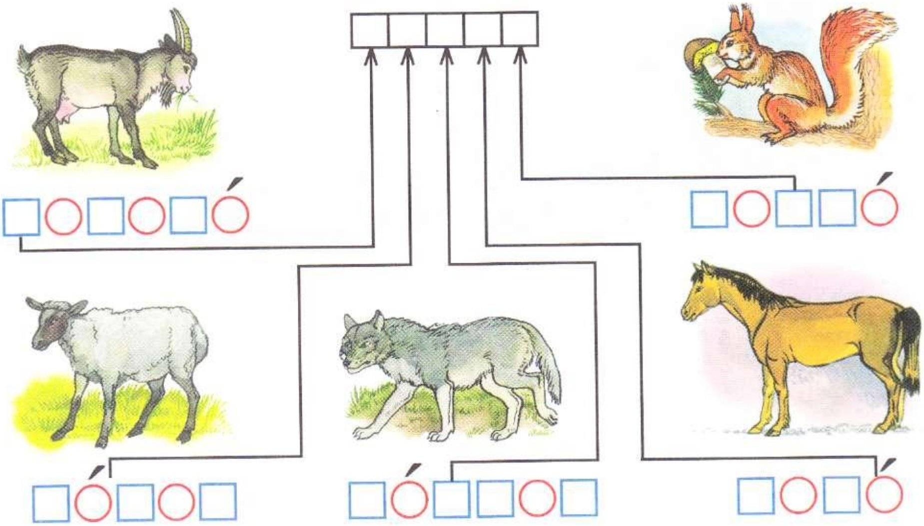

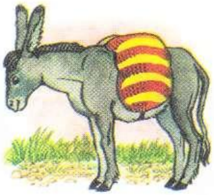

Аа

○|□○ ○|□○□ ○|□○□

а|– – а|– – – а|– а –

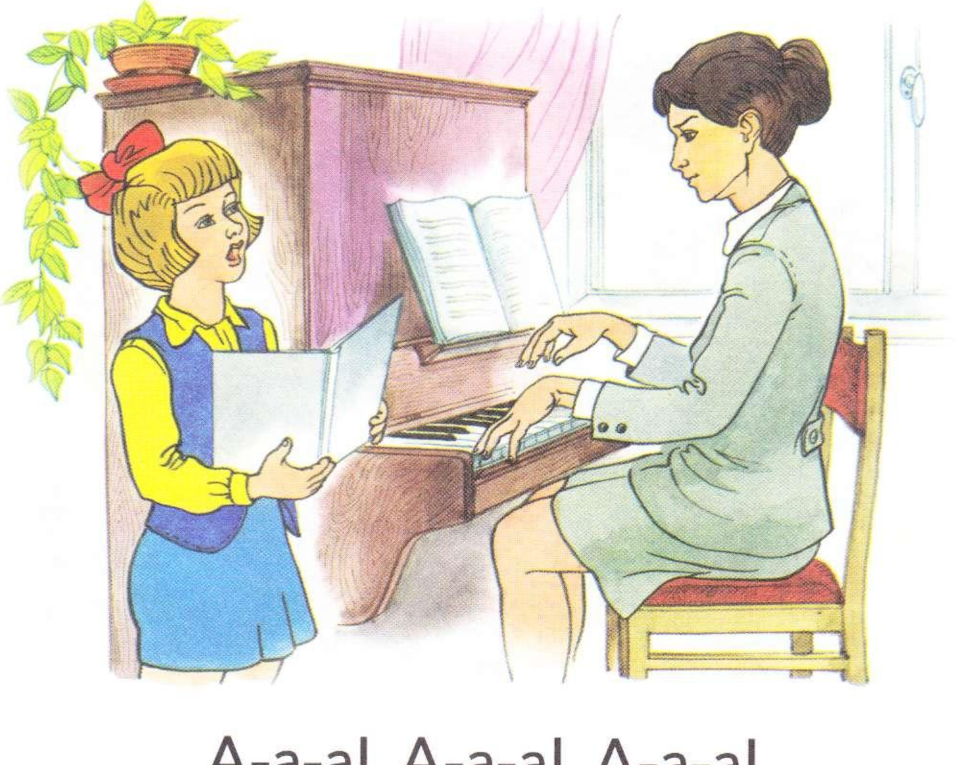

А-а-а! А-а-а! А-а-а!
А-а-а-а!

БИБЛИОТЕКА
ЧРИО
Инв № 114870

Уу

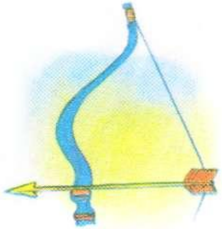

у|— — —   у|— — —   у|— —

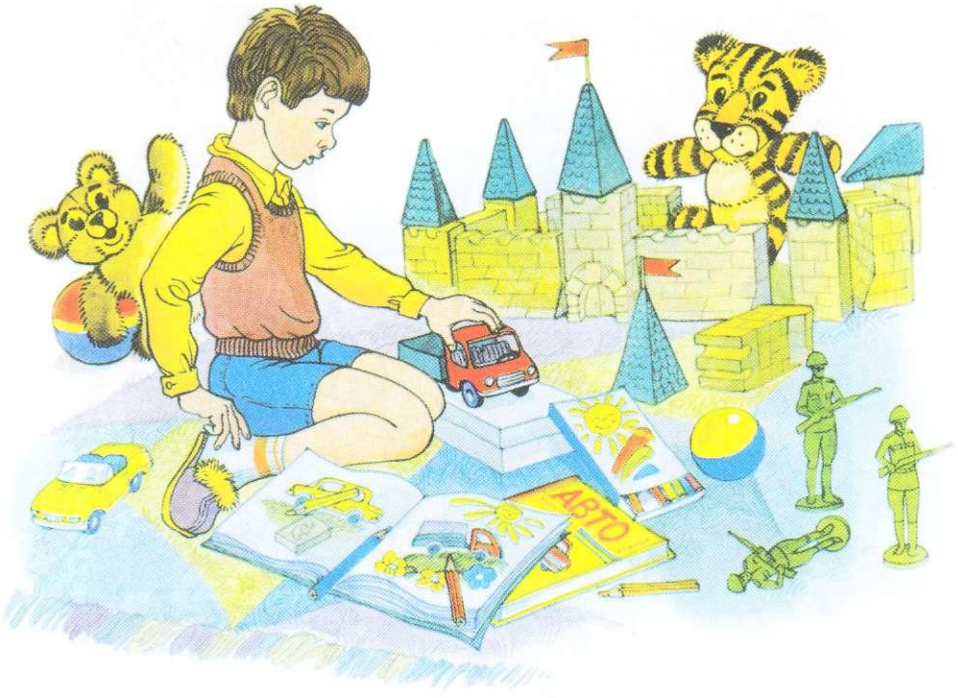

У-у-у! У-у-у! У-у-у! У-у-у-у!

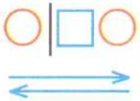 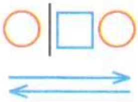

а|– а   а|– а   а –|– а

а ~~~ у   ау

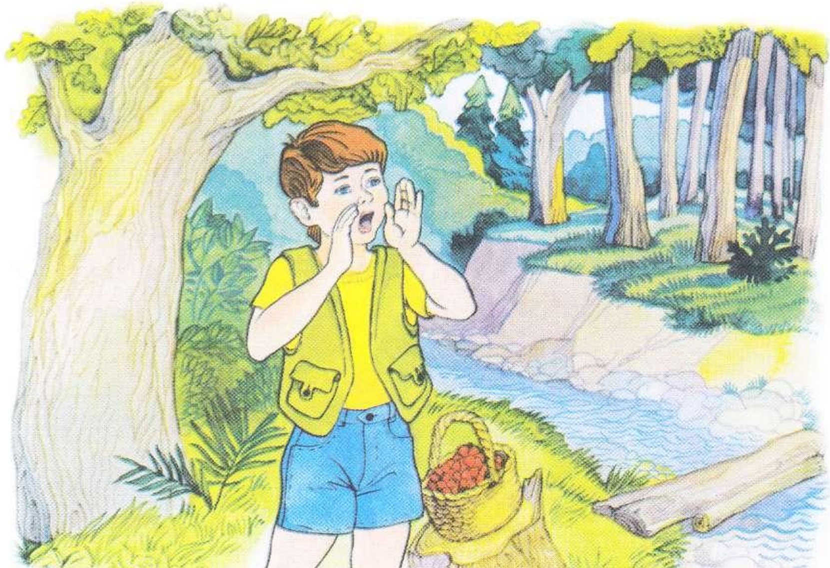

А-у! А-у! А-у! А-у! А-у-у!

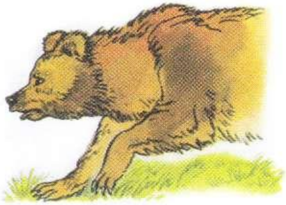

?

у|– а

– у

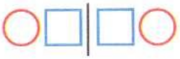

у–|– а

у ～～ а

уа

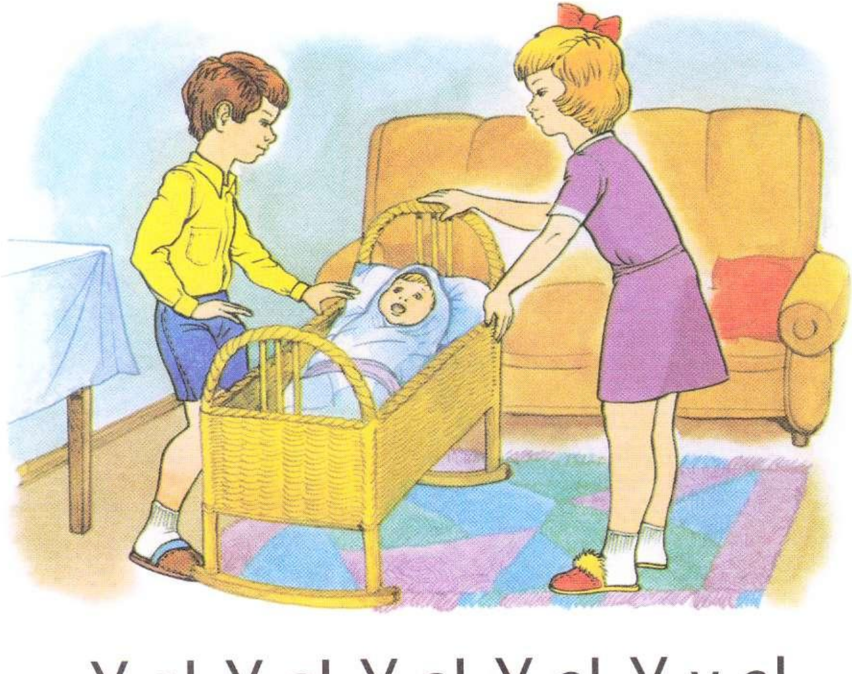

У-а! У-а! У-а! У-а! У-у-а!

у

Нн

– у|– а н а–|– а н – у|– а н

а–н ан

ан а|у а|у

у|а ан

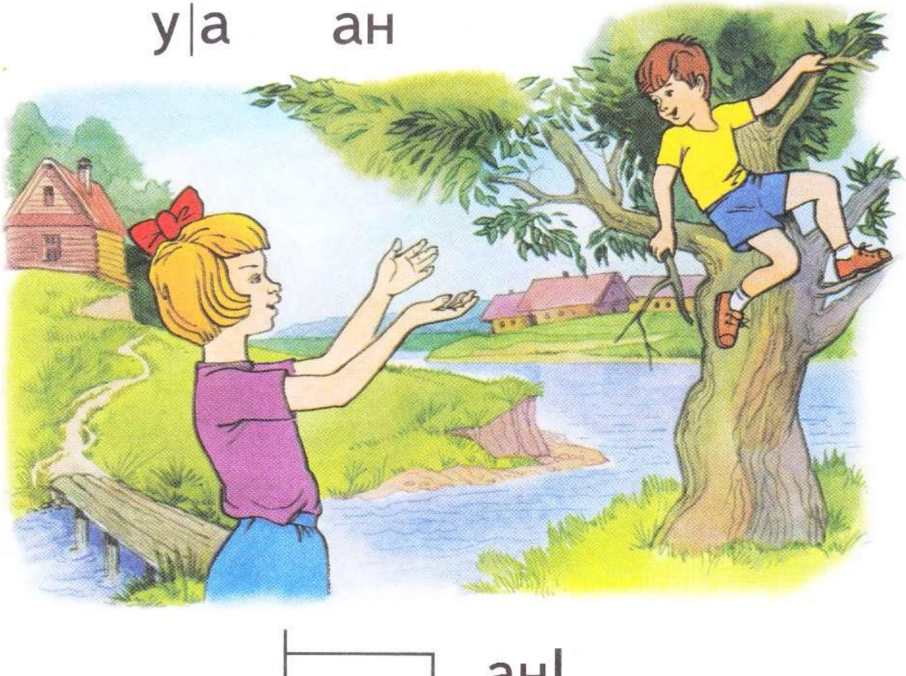

, ан!

? 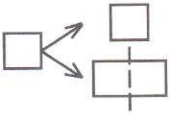

ун у н|– – – а –|– у н

у ~~~~ н ун

а|у ан

у|а ун

[ ], ан ан!

у

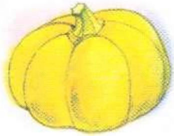

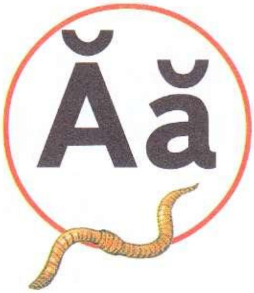

○|□○□   □○|□○□   □○□|□○

ă|–ан   –а|–ăн   –у–|–ă

ă ~~~ н   ăн   ○ ~~~ □

○~□

ăн   а|у   ан

у|а   ун

?

ан

○□

≠=

○□

ăн

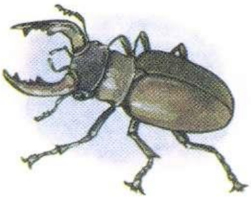

На!

на

□○|□○

нă|–ă

Ну!

?

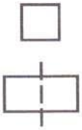

ан	на	ă|на	Ан|на
ăн	нă	а|на	ан|нă
ун	ну	у|на	ăн|нă

— Анна, уна.

Анна унанă.

Лл

ал|–а ал|–ă– ал –ăл|л–

ал

?

	ан	на	ал
≠ =	ăн	нă	ăл
	ун	ну	ул

______–______. Унăн ______.

а ӑ • • • • • • • • • • • • л • н • •

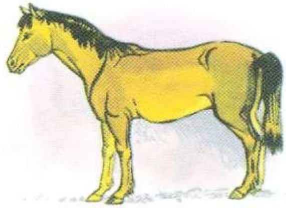

□○|□○|□○□ — –ӑ|–а|–ал

□○□|□○ — – – –|ла

□○|□○ — ла|–а

ла ал ӑл ла лӑ

?

□	а|ла	а|лӑ	а|на
⧺	ал|ла	ал|лӑ	Ан|на

— На, Анна, ала. Анна, алла.

Анна алланӑ.

● ● ● ● у ● ● х ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●

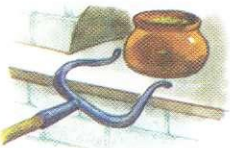 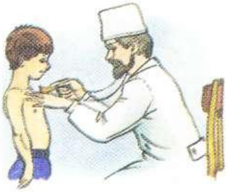

Хх

○□|□○□ □○□|□○□ □○|□○□

ух|–а– –ух|–ă– ху|–ах

ах

а|у	ал	ла	ан	на	ах
у|а	ул	лу	ун	ну	ух

— Анна, на .

— Ах, ▭ !

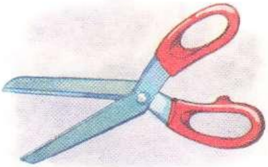 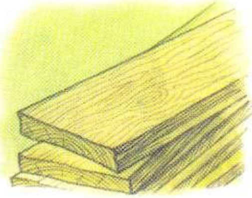

□○|□○ □○|□○ □○|□○□

ха|–ă хă|–а ху|–ăн

□○ **ха**	○◡□ ах	□○ ха	а|ха	ху|на
	ăх	хă	у|хă	ху|нă

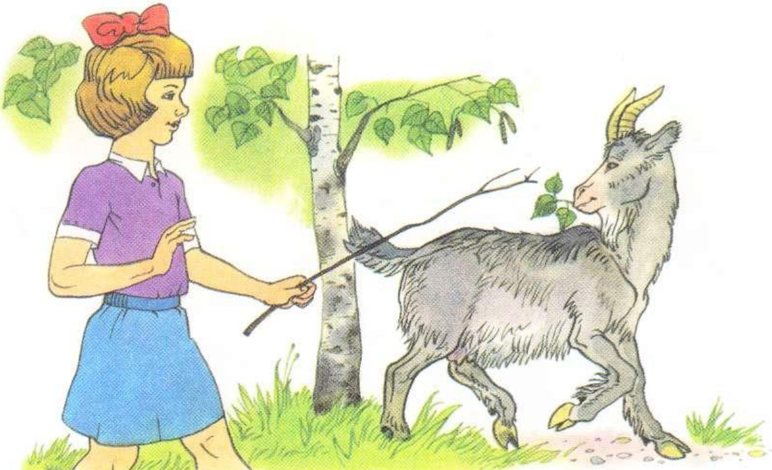

— Аха, ! Анна, на хулă.

— , ан ______. , хуна.

• • • • у • • х • • • • • • • • • •

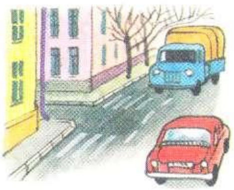

Мм

□○□ ○□|□○□ ○|□○□

– у м   а м|– а –   у|– а м

○◡□
ам

ан   на   ал   ла   ах   ха   ам

— Ам! Ам! А-ам! Ула , ан.
Ула аннă.

Му-у-у!	□○|□○|□○	□○|□○○□
	ма|– –|на	мă|–ă–

ам	ма	ул|ма	ха|ма	ма
ăм	мă	ма|на	хă|ма	
ум	му	мă|нă	ху|ма	

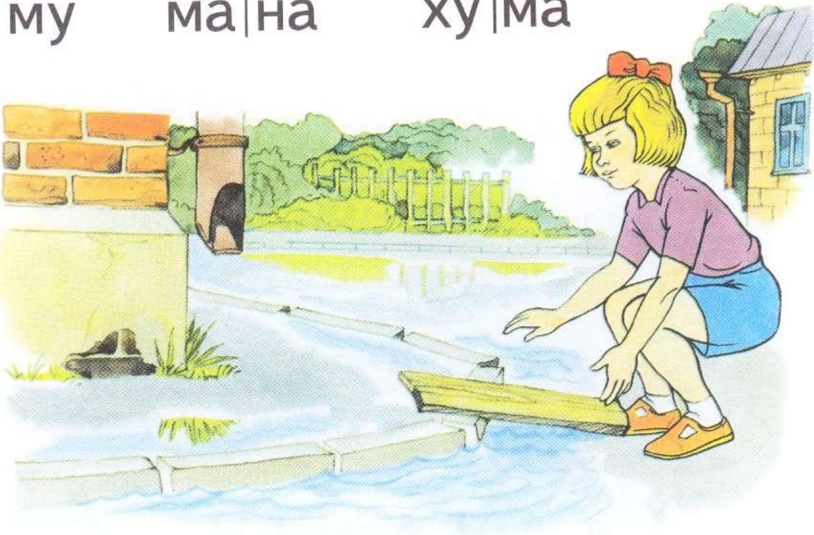

— Анна, на хăма.
Анна хăма хунă.

ал	ам	ан	ах
ăл	ăм	ăн	ăх
ул	ум	ун	ух

а|на	ан|нă	ху|на	ху|ла
ă|на	ăн|нă	ху|нă	ху|лă

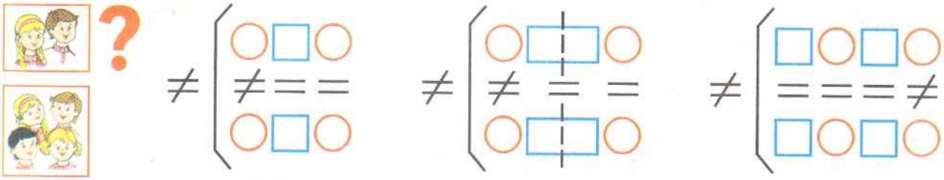

У-у-ух! У-у-ух! У-у-ух! Ух, Анна.

ла	ма	на	ха
лӑ	мӑ	нӑ	хӑ
лу	му	ну	ху

а|лӑ	у|ла	ул|ма
а|ла	ху|ла	хӑ|на
а|на	ху|лӑ	ӑн|нӑ

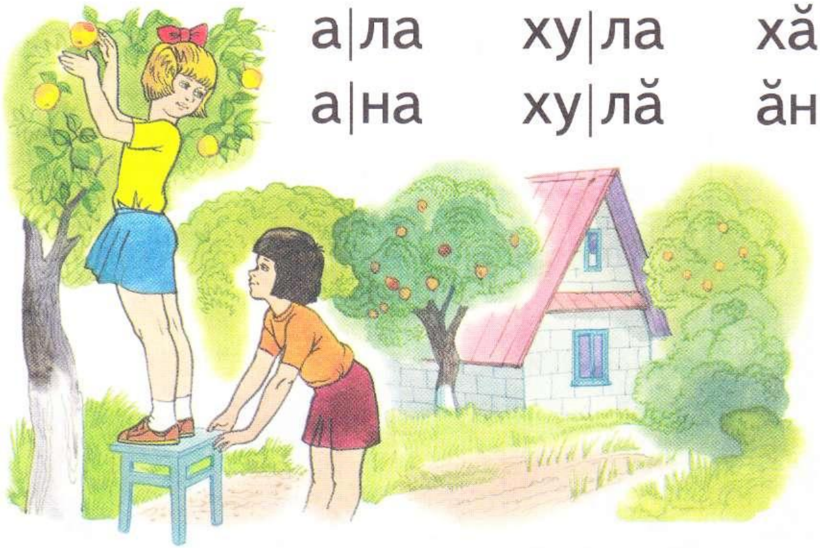

— Ах, улма! Улма ӑннӑ!
Алла — хӑна.
— Анна, ан. Мана хӑнала.
Анна аннӑ, Аллӑна хӑналанӑ.
— На, улма, Алла.

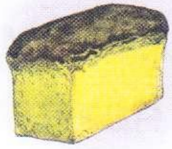

Рр

– ă | – ă р   – у | р ă   – ă | р у

ар   ра   ар|ла   у|ра   нă|рă

ур   ру   ум|ра   ла|ру   ху|ра|ма

Умра хурама. Хурама ____ хура нăрă. Нăрă мăнă. Унăн 6 ура.

— Хура нăрă, ан.

Хура нăрă аннă.

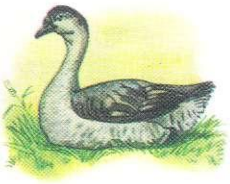

хур

ма	ху	ха
ман	хум	хам
мал	хул	хал
мар	хур	хар

ху～～～р хур

у|ра → у|ра́ → ура → урам

Хулара

Умра хула. Алла, Раман хулара. Урамра халӑх. Урам анлӑ.

р у х

ман	лар	у|нăн
ар|ман	мар	ма|нăн
ар|лан	мăр	ха|мăн
а|ран	хă|мăр	ха|мă|рăн

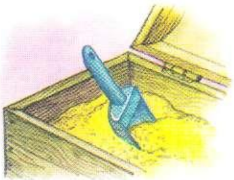

лар

ла~~~~р лар

ар|ла → ар|ла́ → арла → арлан

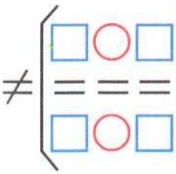

Мăрмăр

Умра хăмăр Мăрмăр. Унăн .
ула, хура. Мăрмăр мăрланă.

хум

ма|на	ла|ру	ха|ма
ман	лар	хам
ху|ра	ху|лă	ху|ма
хур	хул	хум

ху～～～м   хум

ху|ра → ху|рá → хура → хуран

Анна

Анна арлама ларнă. Аран-аран арланă.

— Хулăн арланă. Ан хурлан, Анна, арлама хăнăхăн.

ша|–а шă|ш– шу|ру–

аш	ша	ăш	ла|ша	шу|хă
ăш	шă	ă|шă	шă|на	шу|хăш
уш	шу	ă|шăх	шă|мă	шă|рăх

ă|шă → á|шă → ăшă → ăшăх

Лаша

Аннан хура лаша.
Раманăн шурă лаша. Шурă лаша шухă.
Шăрăх. Хура лаша ăшăрханă.

шу|рă	ху|шă	ă|шă
шур|лăх	хуш|нă	ă|шăн
шăл|лăм	хă|мăш	ăш|шăн
шăл|нă	ха|мăр	мă|шăр

ху|шă → ху́|шă → хушă → хушăк

Урампа

Анна ăшшăн хушнă:

— Шăллăм, хамăр ума шăл-ха.

Анна ларнă. Раман урам шăлнă.

Анна шăннă. Раман ăшăннă.

ы|рӑ ыр|ла хыр
ы|ран шы|ра хыр|нӑ
ых|ра хы|рӑм шыр|лан

ы|ра → ы|ра́ → ыра → ыраш

Ыы

Ырлӑх

— Анна, ыхруна хур, хыр.
Раман, хур шыра, — хушнӑ амӑш.
Анна хырнӑ.
Раман хур шыранӑ.

ы|ран ыр|хан ыр|лăх

ы|раш ыл|маш хыр|лăх

хыр

хыр хырнă

Ырă 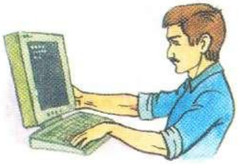 .

Шурă .

Ула .

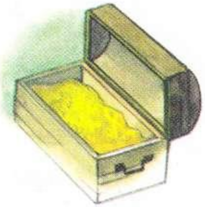

лар

лар ларнă

Хура .

Хăмăр .

Хăрах .

хур

хур хунă

Ăшă .

Хулăн .

р • • • у • • х • • ш • • ы • • • •

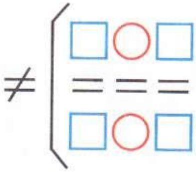

Раман, лар.
Манăн лар мăнă.

Урамра хыр.
Алла, хыр.

Манăн шурă хур, унăн хура хур.
Анна, ыхруна хур.

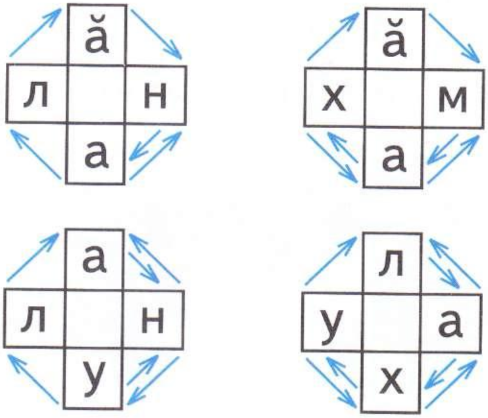

ала	ăннă	ама
Алла	Анна	ана
ара	ăшă	аха
алла	шăл	хух

Вв

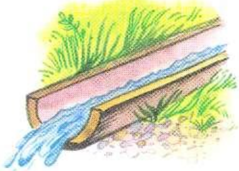

в а|л а –   в ӑ|– ӑ р   в у|– ӑ

ав	ва	ав	вӑл	вӑ|рӑм
ӑв	вӑ	ав|нӑ	хӑ|вӑл	вӑр|ман
ув	ву	а|вӑ	ы|вӑл	вар
ыв	вы	а|ван	ы|вӑн	шӑ|вар

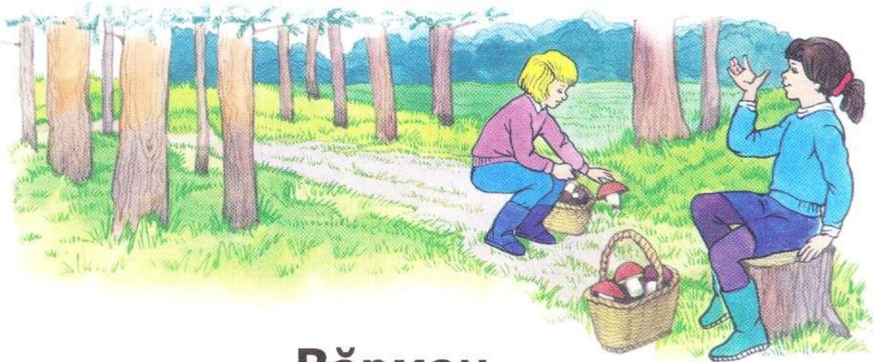

Вӑрман

Вӑрман шавланӑ. Анна шыранӑ. Ануш ывӑннӑ. Вӑл ларнӑ.

— Ах, хырлӑхра ырӑ шӑршӑ!

лав	а|вăр	ву|ла
шав	хă|ва	ву|лав
шыв	хă|ва|лăх	вы|рăн

Аван вула. Хăва аван.
Шыв ăшăх мар, авă авăр.
Ыран, Анна, Раман, хăва авăр.

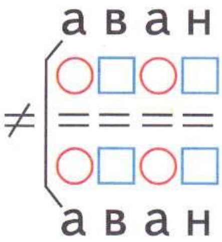

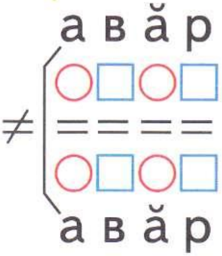

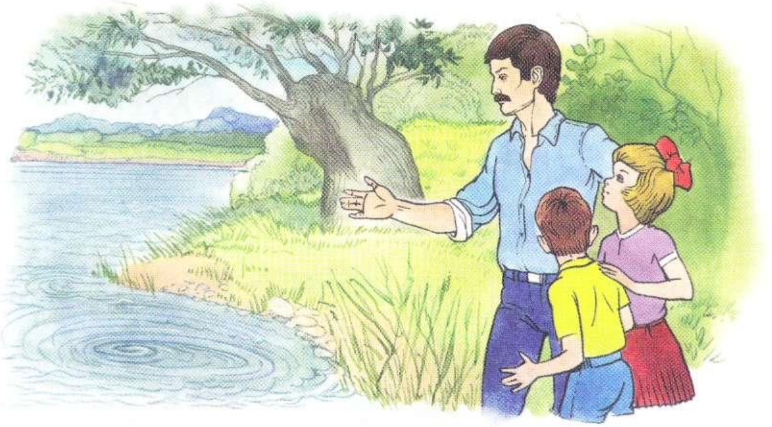

Ан манăр

Хăвалăх. Аван вырăн.
Шыв ăшă. Вăл ăшăх мар.
— Авă авăр. Анна, Раман, ан манăр.
Шывра хăрушă.

ху|рал	у|лăм	ар|ман
ху|ран	у|лăх	вăр|ман
ху|рăн	у|рăх	ы|раш
ху|нар	у|рам	хă|мăш

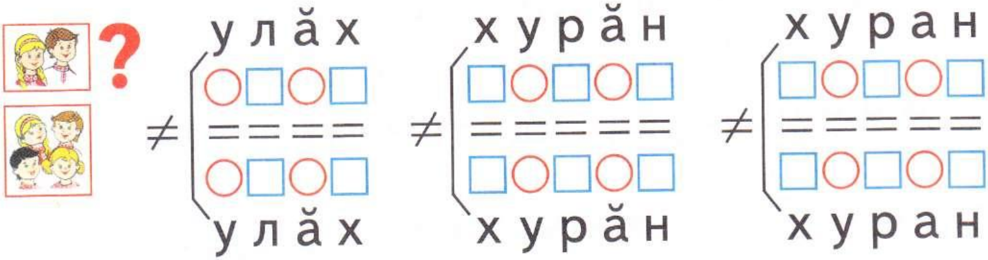

ху|на → ху|нá → хуна → хунав

Ан хăра!

Раман урамра. Ула хур урамра.

— Раман, на хулă! Ан хăра, Раман.

Раман хăраман.

Сс

с ă|ма|в а р

с ы|р ă ш

ас са ăс са|ва сы|вă

ăс сă ăс|лă сă|вă сыв|лăх

ă с ≠ ă с

Анна, шыв ăс.

Вула-вула ăс хушăн.

Асăрхан!

Сахрун сысна усранă. Сысна самăр.

— Раман, сыснан вунă .

Унăн асав шăл. Вăл усал. Асăрхан!

Çç

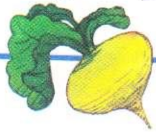

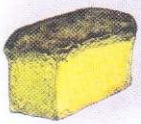

ç ă|–ă р   ç у|н а   ç ы|р у

ăç ça уç ы|вăс су|ха
ăç çă уç|лăх ы|вăç çу|ха
уç çу у|çă са|ва сыр|лан
ыç çы у|сă ça|ва çыр|ла

Саламлă çыру

Анна çыру çырнă. Маруçа ырлăх-сывлăх суннă. Салам çырнă. Çыру çырма хушнă. Маруç çыру вуланă. Вăл савăннă.

сар çу	су|ран	сы|хă
шăн çу	çу|ран	çы|хă
услам çу	çа|ран	сă|вăс
... çу	çар|ран	сă|вăç

Уçă сывлăш. Лар уçă. Шыв уçă.

?

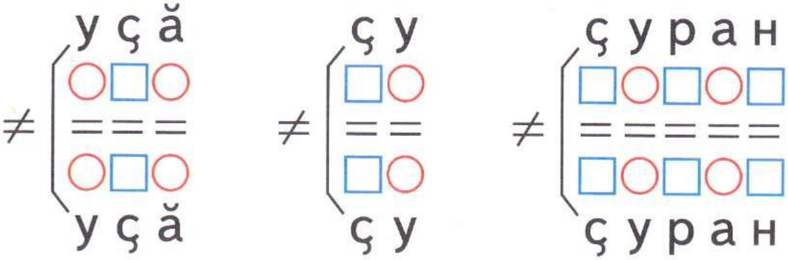

Савăнăç

Шурă сурăхăн шурă çăм. Хура сурăхăн хура çăм. Асламăш çăм арланă. Вара вăл алса çыхнă. Савăнăç. Аннан шурă алса, Раманăн хура алса.

Пп

п ӑ | л а н   п ы | л – с – с   п у | л ӑ

ап	па	ап|па	пу|лӑ	у|па
ӑп	пӑ	па|лан	пу|ра	ур|па
уп	пу	пӑ|лан	пу|рӑш	ҫа|пӑ

Пулӑшу

Ануш аппа улӑхра пӑру пӑхнӑ. Павӑл та улӑха аннӑ. Вӑл Ануш аппана пулӑшнӑ.

Ануш аппа Павӑла ырланӑ.

сып	пур	шап-шу|рă	...
сап	пыр	хуп-ху|ра	...
лăп	пыл	сап-са|рă	...

пу|лă → пу́|лă → пулă → пулăш

Пулăра

Павăл, Уçăп, Аннапа Раман пулăра.

— Анна аппа, авă шапа.

— Раман, лăплан. Пулăра шăп лармалла, шăллăм.

— Анна аппа, çупах!

Пулă аван хыпнă.

Ии

– ă | р и   ш ă | ш и   п ă | ш и

ир	ри	ир|хи	ирхи сывлăм
ил	ли	шă|ши	шăши çури
иш	ши	пă|ри	пир ил

?

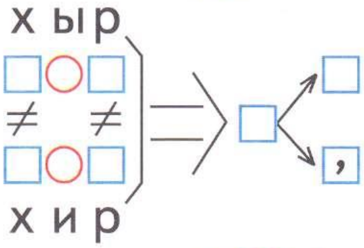

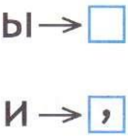

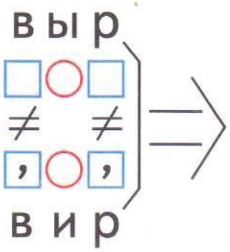

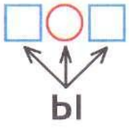

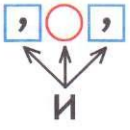

? ?

а, ă, у

пир

пар

пăр

пур

пыр

а, ă, у, ы

и

Çулла

Çил лăпланнă. Ăшă çумăр çунă.

Ирхи çумăр вăраха пыман.

Çумăр хыççăн Михалапа Ирина аппа çум çумланă.

4*

ç – р | ç и   п а н у л | м и   п и | ç и х | х и

хыр выр пыр пыл

хир вир пир пил

Аван-и? Сывӑ-и? Сывах-ши?

Пыл

Сарпи аппан пыл пур. Вӑл Рамана пылпа хӑналанӑ. Пыл сывлӑхшӑн усӑллӑ.

Сывлӑх вӑл — пурлӑх.

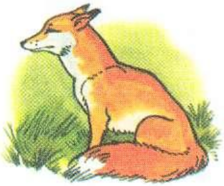

Тт

□○|□○□ □○|□○|□○ ,○|,○

т у|р а т т ă|м а|н а т и|л—

○□ □○

ат та ут а|тă ты|рă

ит ти хут у|тă ти|ха

пит пă|та ту|та

Шурă çăнăх

Тулă ăнса пулнă. Ăна вырса пуçтарнă. Арманта тулăран шурă çăнăх тунă. Аннапа Раман савăннă.

□○□|□○	○|□○□	□○□|□,○	□○□|□○□
т ă р|н а	ă|т ă р	н у т|р и	х ă н|т ă р

○⁀□ ут	□○ ту	тыт ⇄	ту|рат	тăп-тă|рă	...
ит	ти	тир	тур|та	çап-çу|тă	...
ыт	ты	тав ⇄	ты|мар	сап-са|рă	...

ту|ра → ту|ра́ → тура → турат

?

тутăр саппун тăлăп ...	} çи-пуç	тăрна тăри тăмана ...	} ?
ăтăр хăнтăр ...	} ?	сурăх сысна ...	} ?

Кк

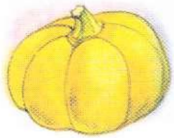 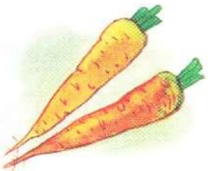

ка|вăн ки|ш–р ку|пăс|та

ак	ка	ак	у|ка	ку|ка|çи
ик	ки	рак	ук|ça	кук|ка
		сак	ка|вăн	кук|кук

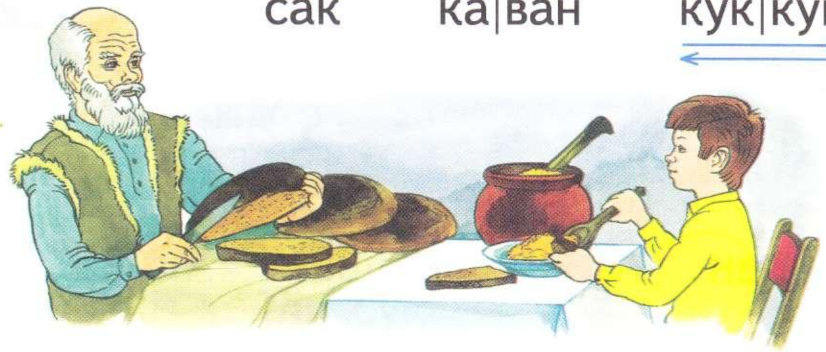

Кăпăшка çăкăр

— Ырă кун пултăр, кукаçи.

— Сана та сывлăх сунатăп, мăнукăм. Кил-ха, кăпăшка çăкăрпа пăтă ларса çи.

— Кукаçи, çăкăрпа пăтă тутлă. Тавтапуç çăкăр-тăваршăн.

шу|рă кăм|па　　кă|рăç

?

çил
çăл
çул

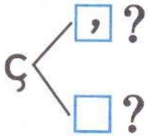

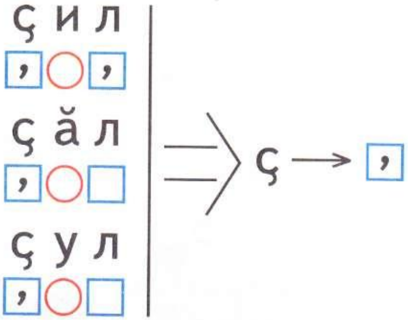

кан	сак	ку|шак	пă|кă
кин	çак	ку|рак	кăт|кă
кил	çук	ку|рăк	кур|ка
кул	хак	ка|рăк	кă|ма|ка

ça|ра → ça|pá → çара → çаран

çу|рă → çу|рắ → çурă → çурăк

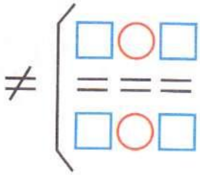

Ку манăн кил.
Саша, кунта кил.

Маша саппун çак.
Çак саппуна ил.

ху|лă → ху|лắ → хулă → хулăн
ху|на → ху|нá → хуна → хунар
а|вă → á|вă → авă → авăр
су|ха → су|хá → суха → сухан

Çăкăр

Хырăм выçмасăр
çăкăр ан тыт:
çăкăртан хакли çук.

Алă çумасăр
çăкăр ан тыт:
çăкăртан таси çук.
хывмасăр
çăкăр ан тыт:
çăкăртан асли çук.

Ээ

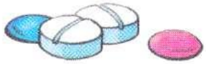

э | м — л

эр — шм — н

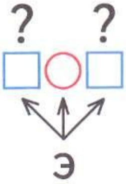

э х

э п

Э л п и

Э н т и п

Э р х и п

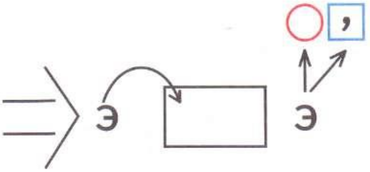

эр
эн
эк
эм
эл

эх
эс
эп
эп|пин
эк|ран

пир
э|пир
сир
э|сир
э|тап

Эл|пи
Эн|три
Эр|хип
Эн|тип
Эл|ла

?

эк	пин	Эн	хип
эп	ран	Эр	три

Энтип

Энтип сыв мар выртнă. Вăл шăнса пăсăлнă. Ăна пăхма тухтăр пынă.

Тухтăр ăна урама тухма хушман. Вăл панă. сывалма пулăшнă.

Энтип сывалнă.

?

3 2 1	3 4 5 2 1	2 3 4 1
ç у к	к ă р ă ç	ы в ă с

Сывă çын — çунатлă çын.
Сывлăхран хакли çук.

Ее

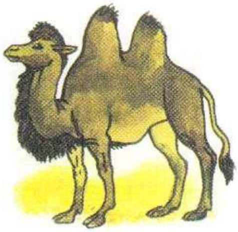

е [э]

пу|ка|не к—|реп|ле т—|ве

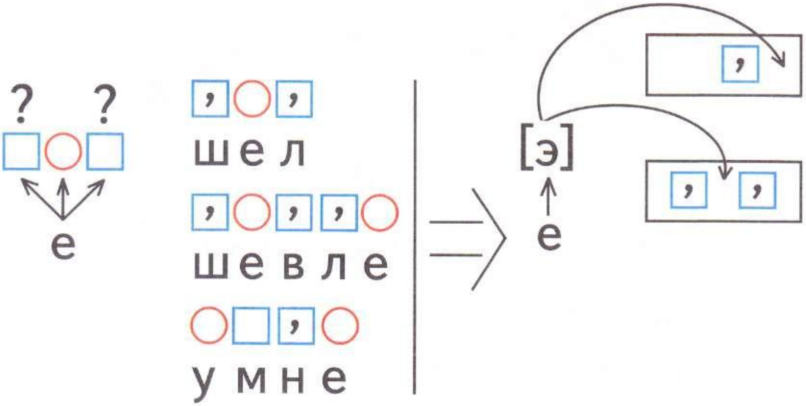

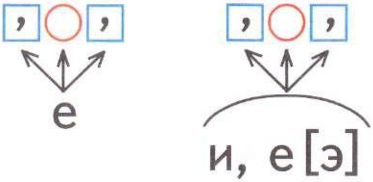

ма	ме	шӑл	шав|ла	У|ри|не
на	не	шел	шев|ле	Ку|ли|не

р с ç т у • • х • • ш • • ы • э • •

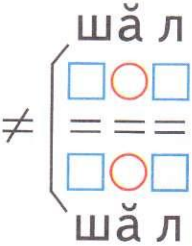

Анна, урам шăл.
Манăн шăл шурă.

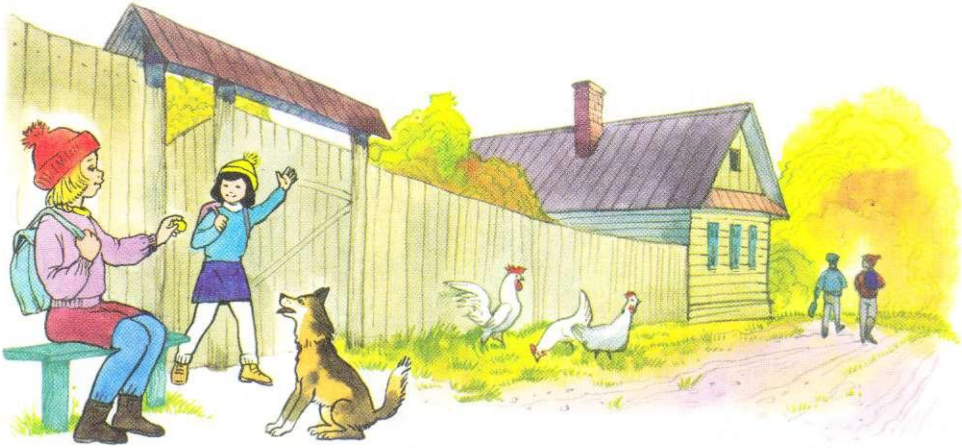

Ирхине

Илемпи çывăрса тăнă, вырăнне пуçтарнă, питне çунă, шăлне тасатнă, тумланнă, апатланнă. Унтан вăл шкула тухса утнă.

Урамра Илемпи Аннана курнă. Илемпипе Анна — тантăшсем.

3 2 1	3 2 1	3 2 1
с а п	**п и ç**	**т у х**

к – | п е   в и т | р е   к – | р е | ҫ е   у | п ӑ | т е

ат|те	а|сат|те	ум|не	ин|ке
ан|не	а|сан|не	пат|не	хул|лен

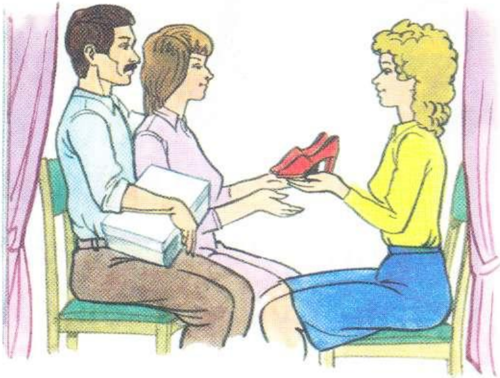

Парне

Урине инке хӑнара. Унӑн пурин валли те парне пур. Манӑн парне — пукане. Шӑллӑмӑн — хитре витре.

— Тавтапуҫ, Урине инке!

и ⌒⌒ рт ирт ○ ⌒⌒ □□

○□□
ирт

ир	ил	алт
ирт	илт	алт|нă
ирт|тер	илт|тĕр	урт|нă

ир → ирт → и́рт\|нĕ → иртнĕ

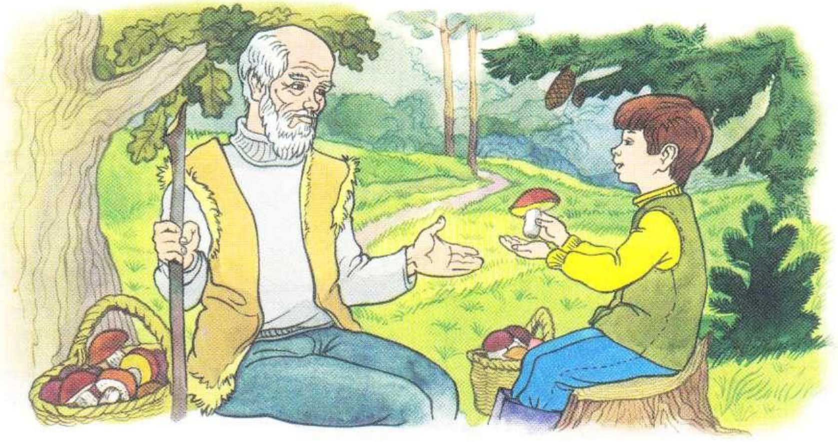

Асатте

Манăн асатте ватă. Вăл ырă кăмăллă çын. Асатте вăрман ăсти пулнă. Эпир унпа кашни эрнерех вăрманта пулатпăр. Унта сывлăш уçă, сывлама çăмăл.

?

1 2 3 5 4	1 2 5 4 3	1 2 5 4 3
ç ă м х а	**с у н а р**	**с у х ă р**

Ӗӗ

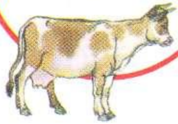

л ӗ | п ӗ ш — ӗ | п ӗ к и | м ӗ

? ?

ӗ

ӗ ш н е

т ӗ р ӗ

ӗ

и, е [э], ӗ

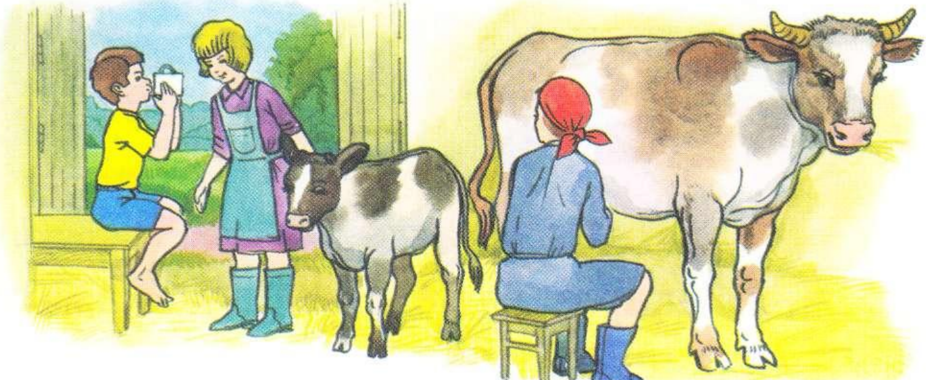

Ӗне

Пирӗн ӗне ула. Унӑн пӑрушӗ те ула.
Анне пире ӑшӑ сӗт ӗҫтерет.
Ӑшӑ сӗт сывлӑхшӑн усӑллӑ.

ç ӗ|р ӗ   ç ӗ|ç ӗ   м и|х ӗ   х –|ш ӗ

тӑм	э|пӗ—эп	хӗп-хӗр|лӗ
тӗм	э|сӗ—эс	сип-си|мӗс
хал	эр|не	тӗп-тӗ|рӗс
хӗл	э|рӗм	сӗм тӗт|тӗм

Мӗншӗн тутлӑ?

Мӗншӗн тутлӑ пан улми,
мӗншӗн тутлӑ çӗр çырли,
мӗншӗн тутлӑ хурлӑхан?
Хамӑр лартса тунӑран,
хӗвел тӗслӗ пулнӑран.

пĕл|те|рӳ

кĕ|тӳ

? ?

ӳ

хӳре

тӳпе

ӳпле

⇒ ӳ → и, е, ĕ, ӳ

ут	у|хӑ	ту|па	пу|ра
ӳт	ӳ|хĕ	тӳ|пе	пӳ|ре
ус	у|па	ху|шӑ	сӳ|ре
ӳс	ӳп|ле	хӳ|шĕ	ҫӳ|ре

сӳ → сӳре → сӳреҫĕ

тӳ → тӳпе → тӳпеле → тӳпелешӳ

тӳ → тӳме → тӳмеле → тӳмелет

пӳ → пӳл → пӳлĕм
кӳ → кӳл → кӳлĕ

Кĕтӳ

Манăн атте — кĕтӳçĕ. Вăл ĕне кĕтĕвĕ кĕтет. Эпĕ те унпа пĕрле кĕтӳ кĕтме çӳретĕп.

Кăнтăрла ĕнесем кӳлĕ хĕрринче тапăрта тăраççĕ.

Ĕнепе лаша — çур пурнăç.
Ĕне пулсан сĕт пулĕ, сĕт пулсан
çу та пулĕ.

5*

тус ⇄	пӗ|лӳ	нух|рат
тӳс ⇄	хӗ|рӳ	нӳх|реп
кур	хӗр|хӳ	тӳп-тӳ|рӗ
кӳр	вӗ|ре|нӳ	ҫӳп-ҫӳ|хе

Вӗҫетӗп эп

Кашни каҫах эп тӗлӗкре
вӗҫетӗп ҫӳллӗ тӳпере.
Ман аллӑмсем — вӗл ҫунатсем.
Умра ҫунаҫҫӗ ҫӑлтӑрсем!..

Вӗҫетӗп эп, вӗҫетӗп эп!
патне ҫитетӗп эп.
Вӗҫетӗп эп, вӗҫетӗп эп!
Тӗлӗкӗмре ӳсетӗп эп...

шăп|чăк

шăн|кăрч

Чч

ч ?
ч ?

ч и р
ч ё р
ч а р
ч ă р

ч → ,

чап	чă|хă	чы|лай	мул|кач
чап|лă	чĕ|лĕ	чи|пер	вĕр|кĕч
чĕп	ча|как	чă|пар	сĕр|кĕч
чĕп|лĕ	че|чек	ча|кăр	ĕм|кĕч

чĕ|рĕ → чĕ́|рĕ → чĕрĕ → чĕрĕп

чи|пер → чи|пе́р → чипер → чиперлен

чӗп → чӗпӗ → чӗпӗт

чар → чарӑн → чарӑну

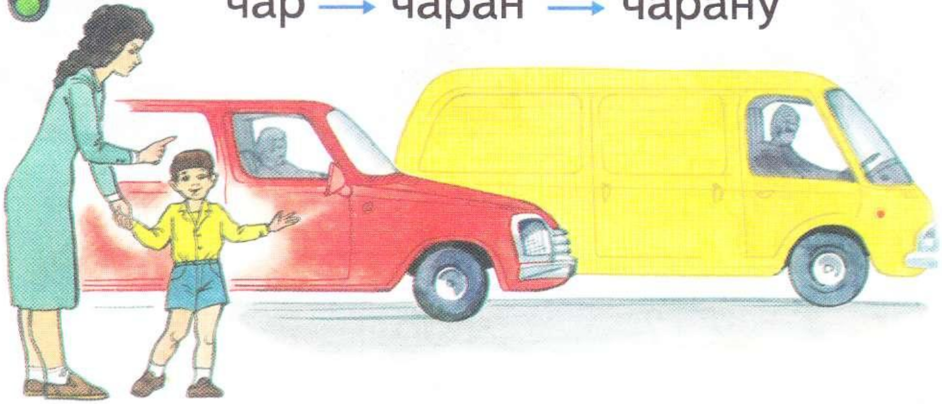

Машинӑран асӑрхан!

Урине аппа Уҫӑпа ҫапла каларӗ:

— Ачам! Аслӑ ҫул ҫинче асӑрханулла пул. Унталла-кунталла пӑхмасӑр ҫул урлӑ ан каҫ. Хӑвӑрт ут, анчах ан чуп. Машинӑна курсан чарӑнса тӑр.

Ҫуран ҫӳрекенӗн ҫул урлӑ каҫмалли правилӑсене пӗлмелле тата пӑхӑнмалла. Машина ҫывхарса килет пулсан ҫул урлӑ ан каҫ.

Ӗмӗр пурӑн — ӗмӗр вӗрен.

п ă | ч ă р   к ă | в а | к а р | ч ă н   х у р | ч к а

ăч	чă	чăн	чăл|ха	а|ча
ĕч	чĕ	чĕн	чĕл|хе	ар|ча
ĕх	хĕ	чăх	чул	шăп|чăк
ĕш	шĕ	чĕп	чӳл|мек	шăр|чăк

Тулли пурнăç

Атте те пур ман килте,
анне те пур ман килте.
Атте-анне пур çинче
пит илемлĕ çут тĕнче.

Пичче те пур ман килте,
аппа та пур ман килте.
Пичче-аппа пур çинче,
ах, аван-çке çĕр çинче.

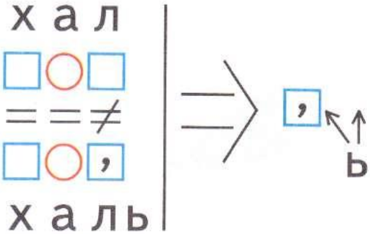

ь
(çемçелĕх палли)

хут	хал	пул	ă|тăр
хуть	халь	пуль	а|тьăр
ту|рат	а|халь	çул	вăр|лăх
ту|рать	са|хал	куç|çуль	вы|льăх

çу|нá → çуна → çунат → çунать

Тетте мар

Ачасем, шăрпăкпа ан выльăр! Вăл тетте мар. Шăрпăкран пысăк инкек пулать.

çу|нат	па|рать	ку|лать
çу|нать	пе|рет	ки|лет
ту|рат	э|маль	ки|вет
ту|рать	э|мел	çă|вать

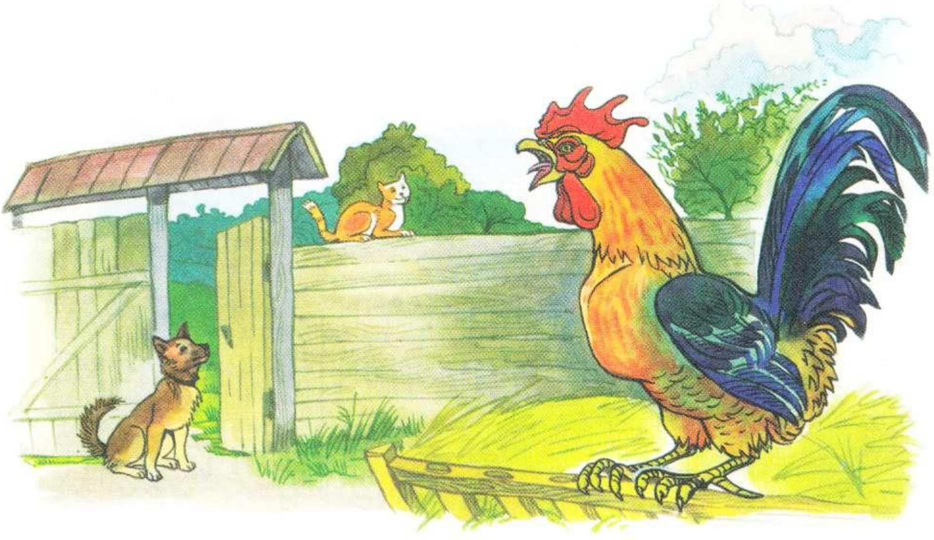

Автан

Пирĕн пĕр пысăк хĕрлĕ автан пур. Вăл кăнтăрла урапа çине хăпарать те: «Кикирик-ку!» — тесе авăтать.

Сасси аван, хÿри илемлĕ, авăна-авăна тăрать. Киккирикĕ пысăк, тĕклĕ уралла, качи вăрăм. Сирĕн автан çапла-и?

Йй

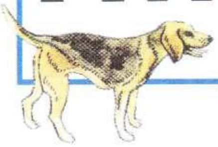

йӑ|ва

йё|ке

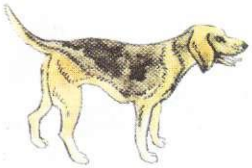

?

й → ?

й → ?

йёп

йытӑ

уйӑх

⇒ й →

ай	йӑ	йӑ|ва	ый|хӑ
ӑй	йĕ	вӑ|йӑ	ый|ту
уй	йӳ	и|йĕ	ыйт
эй	йы	йĕ|пе	йы|тӑ

йĕ|пе → йĕ|пé → йĕпе → йĕпен

йӳç	йыш	йăх	йĕп
йӳ|çĕ	йы|нăш	у|йăх	йĕл|ме
йӳ|нĕ	йă|нăш	у|йăп	йĕл|тĕр

Йă-йă-йă, Йăвашка çиет йăва.
Йӳ-йӳ-йӳ, йӳнех мар лимон йӳççи.
Йы-йы-йы, йывăççем хăйне пĕр йыш.

Йăва

Пӳрт умĕнче йăмра пур,
йăмра çинче йăва пур.
Çав йăвара кайăк пур,
çав кайăкăн чĕппи пур,
чĕппин сарă сăмси пур.

?

1 2 3 5 4	6 5 4 3 2 1	5 2 1 4 3
курка	куккук	качак

?

• • • • • •

йăмра йĕп йĕкел йĕтем йĕке йĕнер

Ее

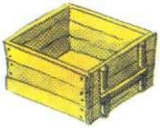

е [йэ]   е | н – т   е н | ч ĕ к   ч и | е

Мĕн лайăх?

Ӳсен-тăраншăн ай мĕн лайăх?
Ăшă çумăр çăвать — çав лайăх.
Выльăх-чĕрлĕхшĕн ай мĕн лайăх?
Симĕс курăк ӳсет — çав лайăх.
Ача-пăчашăн ай мĕн лайăх?
Сарă хĕвел пăхать — çав лайăх.

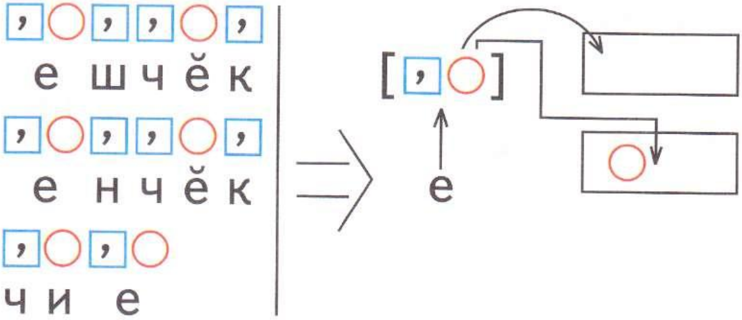

чи|е ен|теш Е|ле|на

че|е еп|ле е|шёл

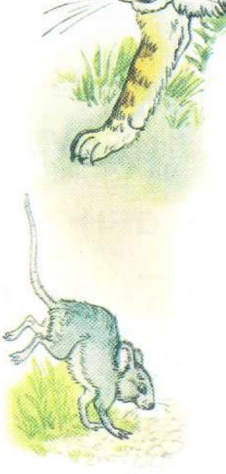

Кушак

Мăрăл-мăрăл мăрăлкка
пирĕн кушак хăмăркка.
Чее унăн куçĕсем,
çивĕч унăн чĕрнисем.
Мăйăхĕ епле хитре,
тяпписем епле çемçе.
Пĕр сасăсăр вăл утать,
шăши курсан кап хыпать.

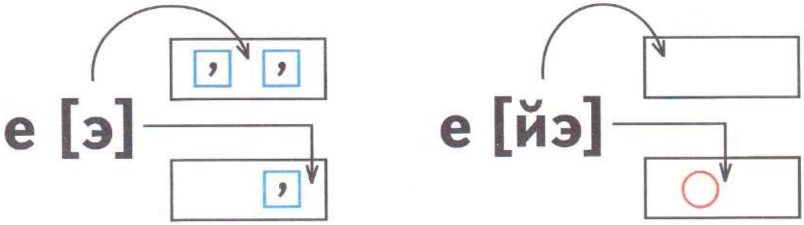

тет	е|рет	ти|ет	си|ен
çи|ет	че|рет	ти|пет	те|лей

пӗр|ле → пӗр|лé → пӗрлеш → пӗрлешӳ

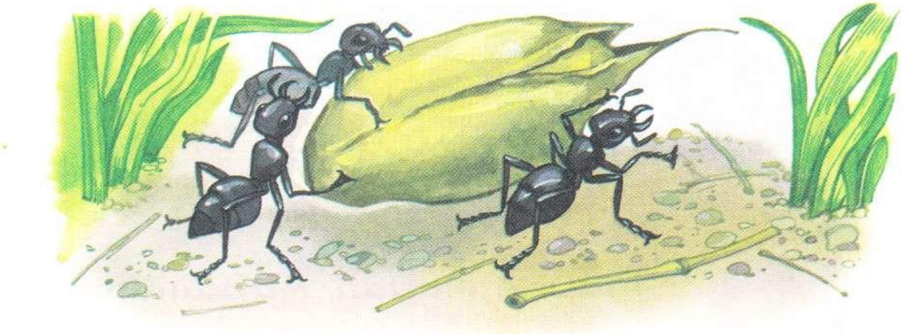

Пӗрлешӳре — вӑй

Пӗр кӑткӑ тырӑ пӗрчи тупнӑ. Тырӑ пӗрчи йывӑр пулнӑ. Кӑткӑ ӑна вырӑнтан та тапратайман. Вӑл тусӗсене пулӑшма чӗннӗ. Кӑткӑсем ушкӑнпа тырӑ пӗрчине çӑмӑллӑнах хӑйсен йӑвине сӗтӗрсе кайнӑ.

сă ~~~ рт   сăрт   □○ ~~~ □□

□○□□
сăрт

хур   выр   лар
хурт   вырт   ларт
кĕр   сăр   нарт
кĕрт   сăрт   шарт

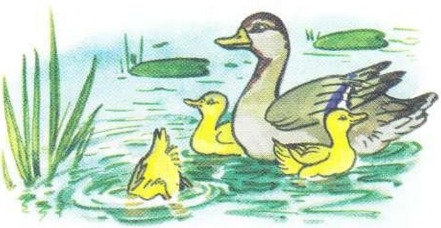

Кăвакал

Нарт-нарт кăвакал
шывра ишет, çăвăнать,
ик çунатне шарт çапать.

Нарт-нарт кăвакал
шывран тухать, савăнать,
сар сăмсине вылятать.

Нарт-нарт кăвакал
чĕпписене йыхăрать,
киле ертсе таврăнать.

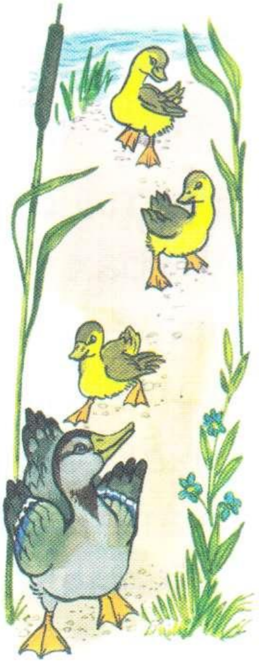

урт	алт	пул|тă|ран
турт	салт	пулт|ран
çурт	шалт	вĕл|тĕ|рен
пӳрт	йăлт	вĕлт|рен

Йытăпа унăн мĕлки

Пĕр йытă шăмă хыпнă та каçă тăрăх пырать. Шывра вăл хăй мĕлкине курать. Ку урăх йытă пулĕ тесе хăйĕн шăммине пăрахать те лешĕн çăварĕнчи шăмма туртса илес тесе хăпăл-хапăл шывалла сикет. Анчах вăл хăй çăварĕнчи шăммине те çухатать, лешне те илеймест.

Нумая хапсăнакан нимĕнсĕр тăрса юлнă тет.

Юю

шă|ши ю|сĕ

ка|ю|ра

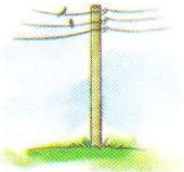

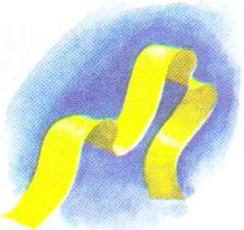

?

[йу]
↑ ?
ю

юман

юр

хăю

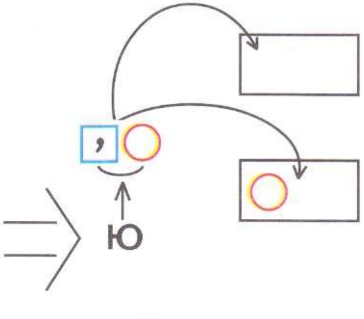

ю [йу]

у|па	ут	хăй	кай
ю|па	ют	хă|ю	ка|ю
у|ла	ун	туй	пай
ю|ла	юн	ту|ю	па|ю

Айван чӑх

Пӗр чӑх ылтӑн тупнӑ тет. Вӑл савӑннипе кӑт-кӑтик, кӑт-кӑтик, кӑт-кӑтик тесе кӑшкӑрать тет. Ҫакна илтсе пӗр тилӗ юманлӑхран шӑвӑнса тухрӗ тет. Вӑл чӑхха кап кӑна ҫаклатса тарчӗ тет.

?

[у]
↑ ?
ю

костюм

люстра

тюттю

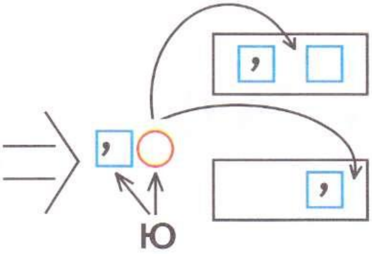

ю [у]

лу	ру
лю	рю
ну	ту
ню	тю

И|люк	у|рюк	люст|ра	Па|люк
А|нюк	са|лют	кос|тюм	Ва|нюк

Палюк мучи

Палюк мучи — юмах ăсти.

— Асатте, юмах каласа пар-ха, — теç-çĕ тăтăшах Ванюкпа Санюк.

— Юмах ярăп, юптарăп, — пуçлать юмахне Палюк мучи.

Тепĕр чухне: «Юмах юпа тăрринче», — тет. Ачасем вара аслашшĕн юмах яма вăхăчĕ çуккине ăнланаççĕ.

Ани шурă, вăрлăхĕ хура.

ю [у], ӳ

лю	ню	пю	кю	тю
лӳ	нӳ	пӳ	кӳ	тӳ

уп	пу	пу|ра	тют|тю	А|люш
ӳп	пӳ	пӳ|ре	тет|тӳ	лӳш|кет
ут	ту	ту|па	тю|лень	ко|нюх
ӳт	тӳ	тӳ|пе	тӳ|лен	нӳх|реп

тӳ|ле́ → тӳле → тӳлен

Ан макăр

Сан аннӳ те умăнта,
сан аçу та çумăнта.
Ĕçес тесен — тюттю пур,
выляс тесен — теттӳ пур.

* * *

Пысăк пул, пысăк пул,
ӳссен маттур ача пул.
Юрлама та ăста пул,
ташлама та маттур пул.

Яя

я [йа]

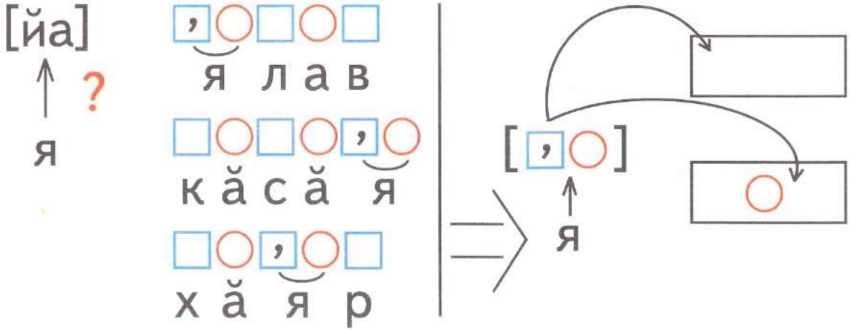

а|ла	а|ка	я|лав	хă|яр
я|ла	я|ка	я|лан	хă|ях
а|ма	ял	кă|сă|я	яр
я|ма	ялт	ту|я	ярт

я|ка → я|ка́ → яка → якат

Каласа янă сăмаха каялла тавăраймăн.

Ватта туя кирлĕ,
пĕчĕкçĕ ачана сăпка кирлĕ.
Мул — эрнелĕх, ăс — яланлăх.

Хĕл Мучи

Хĕл Мучи маттур иккен:
çывăрса эп тăриччен
эрешленĕ кантăка,
пăрлантарнă катока.

Чупса тухрăм сиккипе
ярăнмашкăн конькипе.
Таврара хаваслă шав.
Хĕл Мучи, сана мухтав!

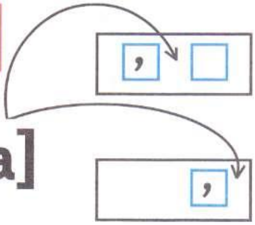

я [а]

ла	ра	та	на
ля	ря	тя	ня
ву|ла	ва|ра	хă|та	ма|на
вы|ля	Ва|ря	а|тя	Ма|ня
ял	яр	ят	ян

?

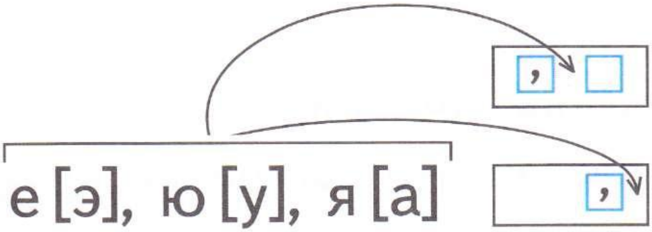

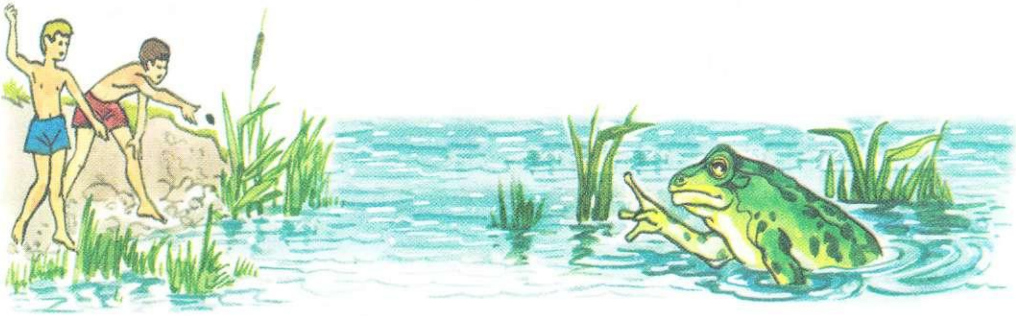

Шапа

Ачасем пĕве хĕрринче вылянӑ. Вĕсем шывра шапасем ишнине курнӑ. Ачасем вĕтĕ чул пуçтарнӑ та шапасене чулпа пере пуçланӑ. Пĕр шапи шывран кӑшт пуçне кӑларчĕ тет.

— Чарӑнӑр, ачасем, ан перĕр. Сире вӑйӑ та — пире вилĕм, — терĕ тет.

Шапан та чунĕ пур.

[А] сассӑн икӗ сас палли — **а, я:** **а**|т**я**, вы|л**я**, **а**н ку|л**я**н.

[У] сассӑн икӗ сас палли — **у, ю:** **У**|л**ю**к, **у**|р**ю**к, К**у**|л**ю**к.

[Э] сассӑн икӗ сас палли — **э, е:** **э**|пир — пи|р**е**.

Ачасем

Улюкпа Кулюк вылянӑ. Ванюкпа Энтюк вылянӑ.

— Ванюк, атя Улюкпа Кулюк патне, — тенӗ Энтюк.

Арҫын ачасем хӗр ачасем патне пынӑ.

— Эпир сирӗнпе вылямa килтӗмӗр, — пӗлтернӗ Ванюк.

?

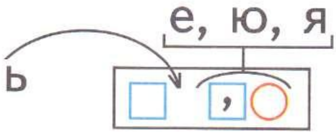

Ь

(уйăракан паллă)

пи|ре
мăрь|е

си|ре
Тарь|е

çи|ме
çемь|е

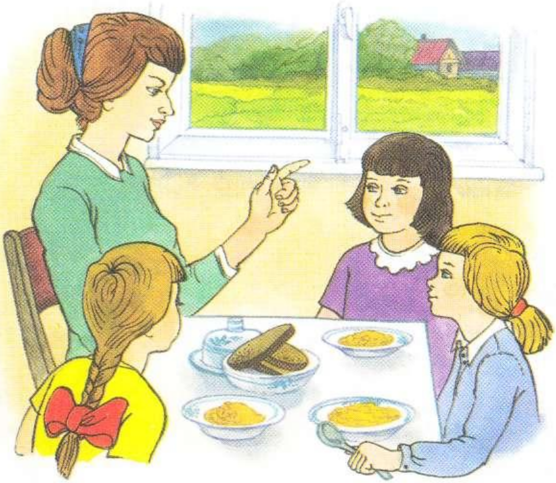

Ĕçчен пĕртăвансем

Марье, Тарье, Клавье — пĕртăвансем. Ирхи апат вăхăчĕ.

— Ачасем, апат çиме килĕр, — чĕнчĕ амăшĕ. — Унтан вара пурин те ĕçе васкамалла. Клавье пĕве хĕрне каять, Марьепе Тарье — хире.

Ĕçчен хĕрсем ӳсеççĕ Елюк аппан.

Çемье — пурнăç тĕрекĕ.

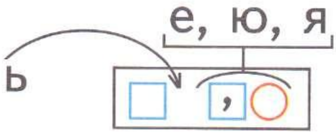

Ь

(уйăракан паллă)

пи|ре
мăрь|е

си|ре
Тарь|е

çи|ме
çемь|е

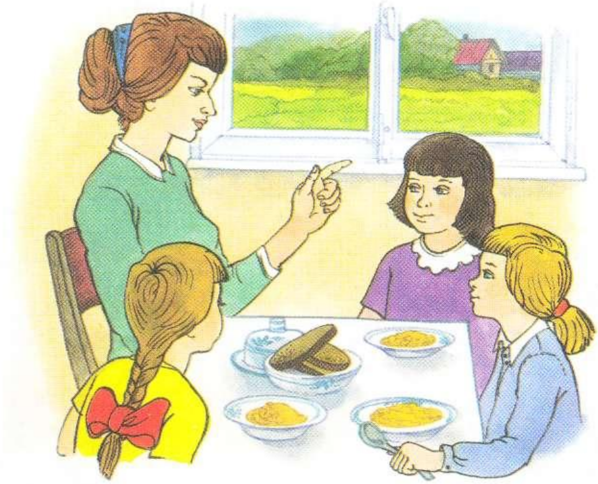

Ĕçчен пĕртăвансем

Марье, Тарье, Клавье — пĕртăвансем. Ирхи апат вăхăчĕ.

— Ачасем, апат çиме килĕр, — чĕнчĕ амăшĕ. — Унтан вара пурин те ĕçе васкамалла. Клавье пĕве хĕрне каять, Марьепе Тарье — хире.

Ĕçчен хĕрсем ӳсеççĕ Елюк аппан.

Çемье — пурнăç тĕрекĕ.

мăрь|е	Вă|та|ел	а|ял
кёсь|е	Сăрь|ел	у|ти|ял
тухь|я	Па|тăрь|ел	Мăнь|ял
стать|я	Пашь|ел	Çёнь|ял

Ăшă сăмахсем

Тӳрккес ачасем пурах çав. Верук вара апла мар. Ăшă сăмах унăн кашнин валлиех тупăнать. «Ырă кун пултăр», «телей сунатăп», «сывă-и?», «тархасшăн» тата ытти сăмахсемпе вырăнлă усă курать вăл.

Верук аслисене «Эсир» тесе хисеплет.

Ăшă сăмах — чун уççи.

шку ~~~ л шкул □□○~~~□

шкул

рак	кул	шнур
кран	шкул	класс

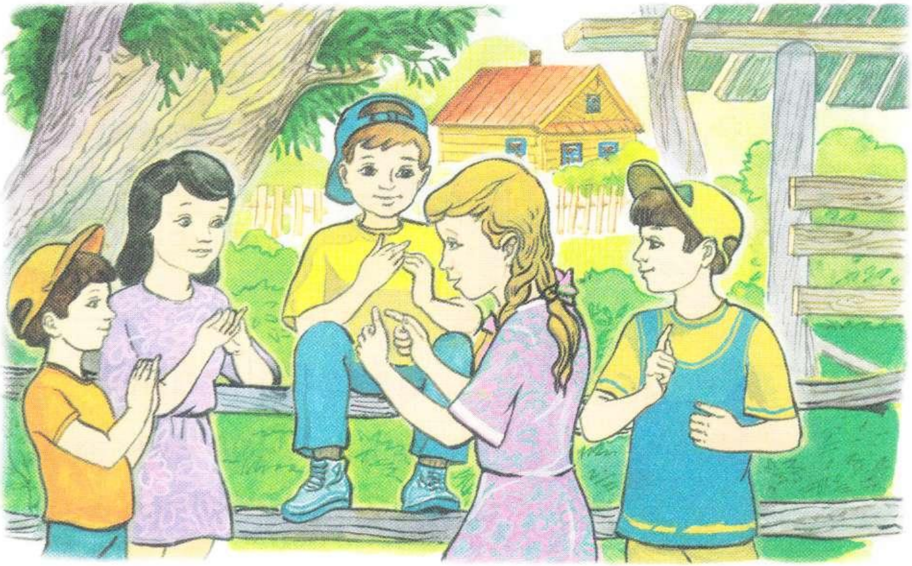

Пӳрне ячĕсем

Пуç пӳрне ытти пӳрнесене çапла калать:
— Атьăр кăвас хурар.
— Çăнăх çук, — тет шĕвĕр пӳрне.
— Кивçен илер, — тет вăта пӳрне.
— Илсен парасси, — тет ятсăр пӳрне.
— Çиес те тарас, — тет кача пӳрне.

Оо

? ?

о

В о | в а

к и | н о

о

а, ă, ы, о

по|ро|шок
конь|ки
кон|верт

Вова

Вова Осипов пĕрремĕш класра вĕренет. Ачасене Полина Ивановна вĕрентет. Вова урокра тимлĕ итлесе ларать. Вăл лайăх вулать, илемлĕ çырать, тĕрĕс шутлать. Вова Осипов тăрăшса вĕренет. Полина Ивановна ăна мухтать.

□ □ ○
кша

Сла|ва	кан|тра	пли|та
сли|ва	шул|тра	при|мер
Хве|тĕр	сен|тре	три|ко

Пĕчĕк Хветĕр

Килте кашни эрнере
мунча кĕтет Хветĕре.
Лапки парать ăшшине,
милĕк пуçлать ташшине.

Çат-çат-çат!
Çат-çат-çат!
Кирĕк тухтăр, чирĕ тухтăр,
кирлĕ пулмĕ сана тухтăр!

Таса пурăн — сывлăхлă пулăн.

Ёё

ё [йо], [о]

пи|лот	вер|то|лёт	**[йэ] е**
слёт	са|мо|лёт	**[йо] ё**
мо|тор	шах|тёр	**[йу] ю**
мон|тёр	ла|рёк	**[йа] я**

Икӗ сасса пӗлтерекен
сас паллисем: **е, ё, ю, я.**

Унсӑр савӑк мар Ҫӗн ҫул,
ун тавра выля та кул.
Ешӗл чӑрӑш йӑлтӑрти,
ҫитмӗл тӗслӗ ун тетти.

?

е [йэ], ё [йо], ю [йу], я [йа]

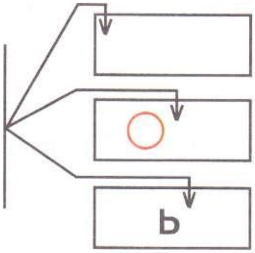

е [э], ё [о], ю [у], я [а]

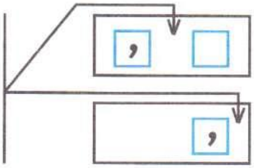

Самолёт

Атте мана илсе пачĕ
ик моторлă самолёт.
Кĕмĕл тĕслĕ ун çуначĕ,
варринче — маттур пилот.
Самолёт, самолёт,
пулăп эп хамах пилот.
Хăпаратăп сак çине,
çавăратăп моторне.
Мотор сасси кĕр-кĕр-кĕр!
Часрах ларса ĕлкĕрĕр!
Çитес çĕре çитĕпĕр,
тем те курса пĕлĕпĕр.

?

Юратса мана пăхсассăн
сана сĕт-çу эп çитеретĕп.
Сас палли хыçа лартсассăн
иртнĕ куна эп пĕлтеретĕп.

Мĕнле сăмахсем? Кала.

Бб

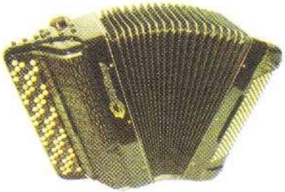

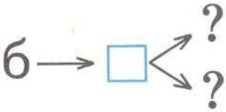

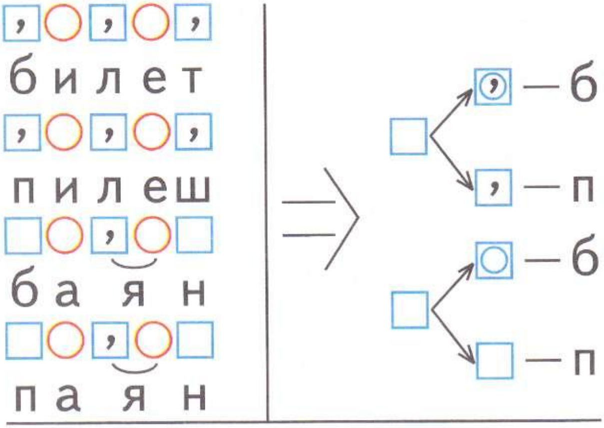

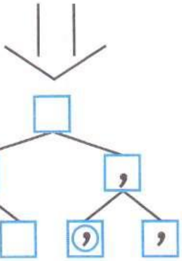

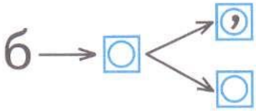

ба|ян	би|лет	бе|рет
па|ян	пи|леш	пе|рет
Бо|рис	ба|тон	бам|бук
По|ли|на	бе|тон	бук|варь

Ба-ба-ба, балкон çинче труба.
Би-би-би, билет илтĕм тет Эльби.
Бо-бо-бо, Борис валли ку альбом.
Бу-бу-бу, буфетра эп илтĕм булка.

Автобус

Авă килет, авă килет
аслă çулпа автобус,
автобуспа ларса килет
авăк хӳре — автан тус.

Акă çитрĕ, акă çитрĕ,
ак чарăнчĕ автобус.
Автобусран анса юлчĕ
авăк хӳре — автан тус.

бан|ка	те|вет	кӗт|мел
бул|ка	кот|лет	ка|ра|мель
бинт	мес|лет	ши|нель

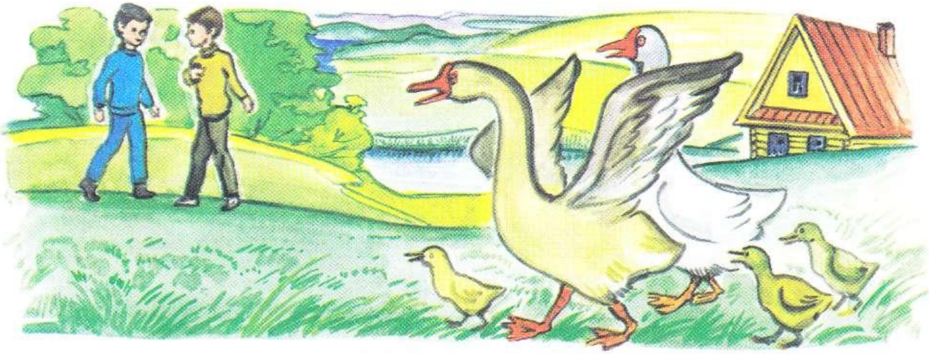

Хурпа Мишша

— Эсӗ хӑравҫӑ тесе нихӑҫан та шутламан эпӗ, — кулнӑ Мишшаран Ваҫҫа.

— Кам каларӗ сана эпӗ хӑравҫӑ тесе? — чӗрре кӗчӗ Мишша.

— Паҫӑр хуртан хӑраса тарнине эпӗ хам куртӑм, — пӗлтерчӗ Ваҫҫа.

— Эпӗ тарман. Эпир хурпа ӑмӑртмалла чупрӑмӑр. Вӑл манран кая юлчӗ, — тӳрре тухма тӑрӑшрӗ Мишша.

Чӗпӗллӗ хур патне ан пыр.

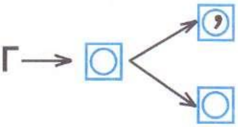

Гг

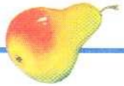

ги|та|ра

га|вань шпа|гат ге|ор|гин

ка|вăн пла|кат Га|ля кин

гал|стук гу|ляш по|пу|гай

кал|пак ку|лăш кай

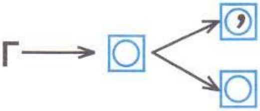

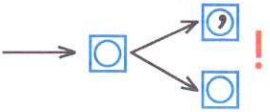

Галина

Галя лайăх вĕренет —
гаммăсене шĕкĕлчет.
Гаммăсене пĕлмесен
гитарист пулма май çук.

грел|ка | кле|вер | хĕ|рел
ге|рой | пĕ|вер | ак|ва|рель
ги|та|ра | шпа|лер | кĕ|сел
бе|ге|мот | и|лер | ка|ру|сель

пар|не|лé → парнеле → парнелер

Гена ашшĕ

Гена ашшĕ хуларан таврăнчĕ. Вăл мăшăрне çуралнă кун ячĕпе саламларĕ, георгин чечекĕн çыххине парнелерĕ. Ашшĕ Генăна вылямалли грузовик пачĕ, сĕтел çине груша кăларса хучĕ.

Гена ашшĕне тав сăмахĕ калама манмарĕ.

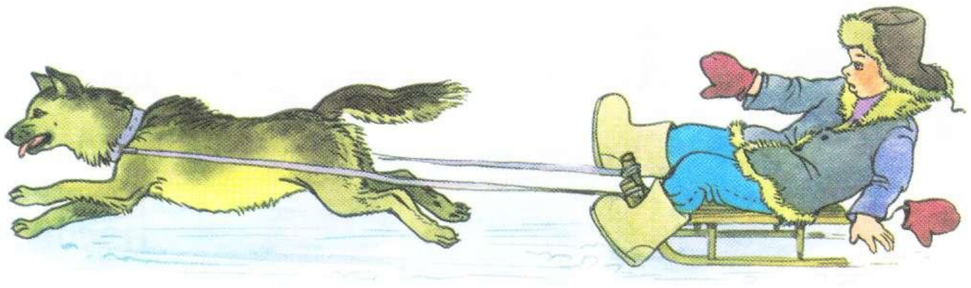

Хураçка

Пирĕн Хураçка ятлă пысăк йытă пур. Эпĕ ăна хĕлле пĕчĕкçĕ çуна кӳлтĕм. Хам çуна çине лартăм та:

— Ну, атя, Хураçка, урамалла, — тесе пушăпа çат! тутартăм.

Хураçка çăтăр-çатăр çуни-мĕнĕпе кĕлет айне кĕрех кайрĕ. Манăн пуçа кĕлет пĕрени çумне шан! тутарса хăварчĕ.

Вăйăран вăкăр тухать.
Алăра ĕç пултăр, пуçра ăс пултăр.

?

54321	2341	12543
калав	улăх	сурăх

Дд

Да|ша ди|ван ды|ня

Та|ня ти|ха ты|на

? д →

! к, п, с, ç, т, х, ш, ч

до|ми|но Ди|ма

то|мат Ди|на

ду|хи Ду|ня

ту|хӑç Де|нис

Юр çимен

Денис ӳсӗрме пуçларӗ.

— Юр çирӗн пулӗ-ха, — тет ашшӗ.

— Çук, çимен.

— Ача садӗнче кам юр çинӗ-ши?

— Дина çирӗ.

— Дина пӗчӗк-çке, юр çиме пӗлмест.

— Ха, — тет кӑмӑлсӑррӑн Денис, — эпӗ ӑна мӗнле çимеллине кӑтартрӑм.

тет|радь
тет|те

си|рень
кĕ|рен

у|чи|тель
сĕ|тел

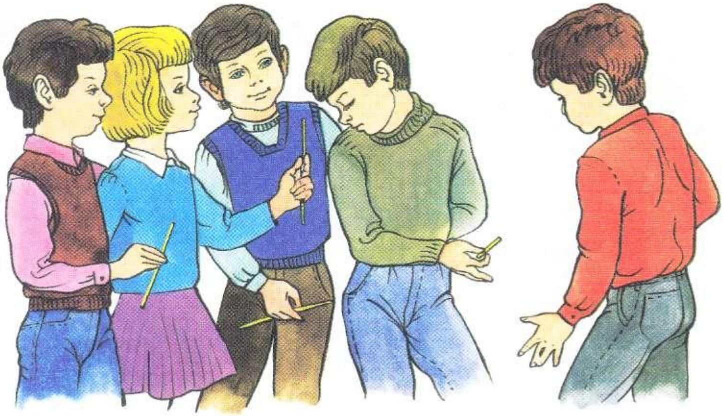

Çухалнă укçа тупăнни

Класра пĕр ачан укçа çухалнă. Ачасенчен ăслăраххи çапла калать:

— Ачасем, эпĕ сире кашнине улăм пĕрчи парса тухатăп. Вĕсем пурте пĕр тан. Укçа вăрланă ачан вара улăм пĕрчийĕ вăрăмланать.

Пăртак вăхăт иртсен, улăм пĕрчисене пуçтарса илнĕ чухне, пĕрин улăм пĕрчийĕ кĕске пулнине асăрхаççĕ.

Вăрă камне пĕлчĕç тет вара.

Чее тилĕ те читлĕхе çакланать.

Жж

Жан|на
шан|нӑ
Же|ня
ше|ре|пе

жа|кет
же|тон
жи|лет
жур|нал

ж → ◻ !

э|та|жер|ка
шер|пет
жи|раф
ши|фер

Дружок

Диман Дружок ятлӑ йытӑ пур.
Дружок Дима хушнине итлет.
— Дружок, уруна пар!
Дружок урине парать.
— Дружок, патак илсе кил!
Дружок патак илсе пырать.
— Маттур эсӗ, Дружок!

За|хар Зи|на Зо|я

са|хăр си|вĕ Со|ня

Зз

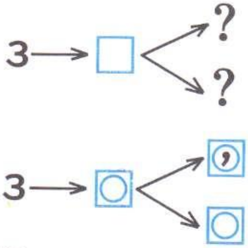

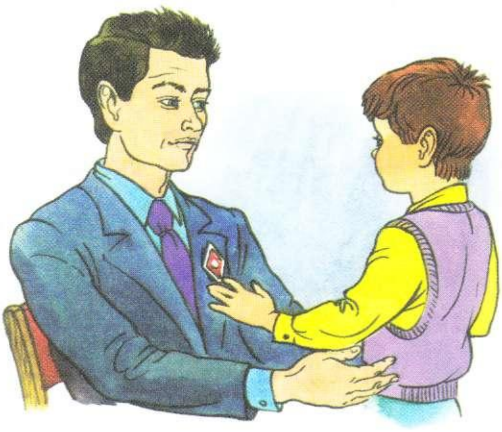

зе|фир
се|хет
му|зы|ка
по|сыл|ка

Значок

Раманăн Захар ятлă куккăшĕ пур. Унăн кăкăрĕ çинче значок.

— Кукка, манăн та значок çакас килет.

— Эпĕ аслă пĕлӳ илнĕ, çавăнпа çак значока çакса çӳреме тивĕçлĕ. Эсĕ тăрăшуллă ача пулсан пĕр значок кăна мар, темиçе значок та çакма тивĕçлĕ пулăн.

Фф

ав	ва	ив	ви
аф	фа	иф	фи
ов	во	ев	ве
оф	фо	еф	фе
ув	ву	ыв	вы
уф	фу	ыф	фы

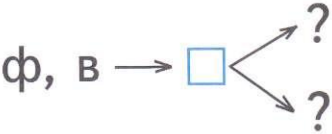

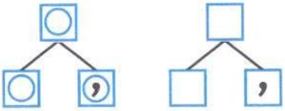

шарф	Фа|и|на	Фо|ма
торф	Ва|ня	Во|ва
жи|раф	Фе|ня	Фи|ля
шеф	Ве|ня	Ви|тя

Фа-фа-фа, фанерсем тăвать Уфа.
Фе-фе-фе, Федьăн çĕнĕ галифе.
Фи-фи-фи, Филимон юсать софит.
Фу-фу-фу, фургон тĕпĕ миçе фут?

Жираф

Пысăк читлĕхре
жираф.
Мăйĕнче ун
капăр шарф.
Хăй тăсланкă та чăпар,
çав-çавах хавaслă мар.
Туртăнать Африкăна —
хăй çуралнă вырăна.

вир
мир
хир

све|то|фор
шо|фёр
ши|фер

фу|фай|ка
фильм
коф|та

Çулталӑкра 12 уйӑх:

кӑрлач — январь,
нарӑс — февраль,
пуш — март,
ака — апрель,
çу — май,
çӗртме — июнь,
утӑ — июль,
çурла — август,
авӑн — сентябрь,
юпа — октябрь,
чӳк — ноябрь,
раштав — декабрь.

Эрне. Кун ячӗсем

Эрнере çичӗ кун: тунти кун, ытлари кун, юн кун, кӗçнерни кун, эрне кун, шӑмат кун, вырсарни кун.

Эсӗ хӑш уйӑхра çуралнӑ?

ц → □!

циф|ра	е|ди|ни|ца
цирк	ра|нец
це|мент	стра|ни|ца
стан|ци	боль|ни|ца

Цц

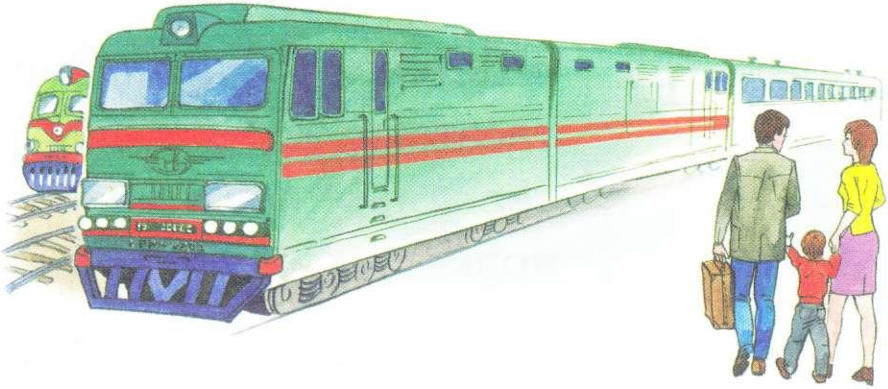

Канаш станцийĕ

Эпир — атте, анне тата эпĕ — Хусана тăвансем патне кайма тухрăмăр.

Автобус çине ларса Канаш автостанцине çитрĕмĕр. Кунта автобуссем вĕçĕмсĕр килсе-кайсах тăраççĕ.

Автостанцинчен инçех мар чугун çул станцийĕ вырнаçнă. Эпир поезд çине ларса Хусана çитрĕмĕр.

Щщ

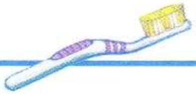

плащ
ра|ща
щёт|ка

об|ще|жи|ти
у|бор|щи|ца
ка|мен|щик

щ → , !

Щётка

«Щётка ил те пушмакна
тасатсам эс лайӑхрах», —
терӗҫ килтисем мана
урама тухма чарсах.

Шӑртлӑ щётка тасатма
акӑ пуҫӑнчӗ кӗҫех.
Урари пушмакӑма
турӗ ҫӗнӗ пек каллех.

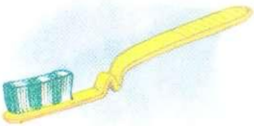

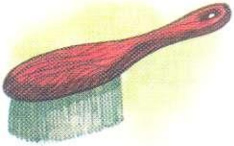

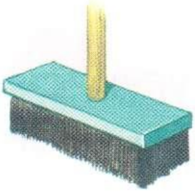

* * *

Вӑл пулать-мӗн тӗрлӗрен:
шӑл тасатать ирсерен,
тепри пушмак ҫутатать,
леш тумтире якатать,
ак ку шӑлса тасатать.

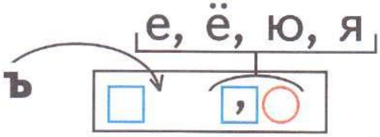

Ъ

(хытăлăх палли)

съезд
подъ|езд
разъ|езд

Пирĕн подъезд

Эпир пилĕк хутлă çуртра пурăнатпăр. Ку çуртра тăватă подъезд. Пирĕн подъездра вун пилĕк хваттер. Пирĕн хваттер тăваттăмĕш хутра. Вăл виçĕ пӳлĕмлĕ.

Пирĕн çемьере тăватă çын: атте, анне, эпĕ тата шăллăм.

?

а, ӑ, ӗ, и, о,
у, ӳ, ы, э, е,
ё, ю, я

б, в, г, д, ж, з, й, к,
л, м, н, п, р, с, т, ҫ,
ф, х, ц, ч, ш, щ

ь, ъ

б, в, г, д,
ж, з

к, п, с,
т, ф, ш

в, й, л, м,
н, р

й, ҫ, ч, щ

ж, ц

а, ӑ, ӗ, и, о, у, ӳ, ы, э

е, ё, ю, я

ӗ, ӳ, ҫ

о, ё, б, г, д, ж, з

а, ӑ, о, у, ы

ӗ, и, ӳ, э, е, ё, ю, я

ХАМĂР ТĔЛЛĔН ВУЛАТПĂР

Тăван çĕршывăм — Чăваш Ен

Иван Яковлевич Яковлев — чăвашсен чаплă та мухтавлă çынни.

И. Я. Яковлев

Иван Яковлевич Яковлев — вĕрентекен. Вăл Чĕмпĕрте пурăннă. Унта чăваш шкулне уçнă. И. Я. Яковлев чăваш алфавитне тунă. Букварь хатĕрленĕ. Ачасене çырма, вулама, шутлама вĕрентнĕ. Вĕсем валли калавсем çырнă.

И. Я. Яковлев — чăваш халăхне çутта кăларакан çын. Иван Яковлевич чăваш халăхне вĕрентес тесе нумай ĕçленĕ. Ăна чăваш халăхĕ юрататъ, яланах асра тытатъ.

Халал сăмахĕ

Ырă çын пул. Ватă çынсене, хăвăнтан аслисене хисепле, тантăшусем умĕнче пусçна ан каçăрт, хăвăнтан кĕçĕннисене пурне те кăмăл кур. Аçупа аннӳне хисепле, вĕсен сăмахĕнчен ан тух.

Сана усал тума çуратман, ырă тума çуратнă! Ăна эсĕ ан ман: мĕн вăй çитнĕ таран çынсене ырă тума тăрăш. Усал ĕç тума мар, усал сăмах та ан кала. Ваттисем калаçнă чух вĕсен сăмахне ан пӳл, пĕр чĕнмесĕр итлесе тăр.

Çыннăнне пĕр япала та ан вăрла, хăвăн мĕн пуррипе тутă пул. Çынтан кивçен илсессĕн вăхăтĕнче каялла пар. Каланă сăмаха тыт. Нихăçан та ан суеçтер. Наян ан пул, ĕçчен пул, хастарлă пул. Çынпа хирĕç пулсассăн ырă, ăшă сăмах кала. Çак каланă сăмахсем тăрăх пурăнсассăн ырă çын пулăн, сана юлташусем, пĕлĕшӳсем пурте юратĕç. Санăн пурнăçу вара телейлĕ пулĕ.

И. Яковлев

Усăлма тухнă шăши çури

Пĕр шăши çури шăтăкĕнчен усăлса çӳреме тухнă тет. Çӳресен-çӳресен вăл амăшĕ патне таврăнчĕ те çапла каларĕ тет:

— Ах, анне, эпĕ икĕ кайăк куртăм-çке! Пĕри пит аван, тепри тискертен те тискер ĕнтĕ!

— Мĕнле кайăксем вĕсем апла? — тесе ыйтрĕ тет амăшĕ.

— Тискерри картишĕнче ак çапла уткаласа çӳрет-çке!.. Хăй хура ураллă, хĕрлĕ çĕлĕклĕ, сăмси кукăр! Эпĕ ун умĕнчен иртсе пынă чух хăрах урине çӳлелле çĕклерĕ те çăварне карса пăрахрĕ, унтан кăшкăрса ячĕ! Хăранипе ниçта кайса кĕре пĕлмерĕм çав.

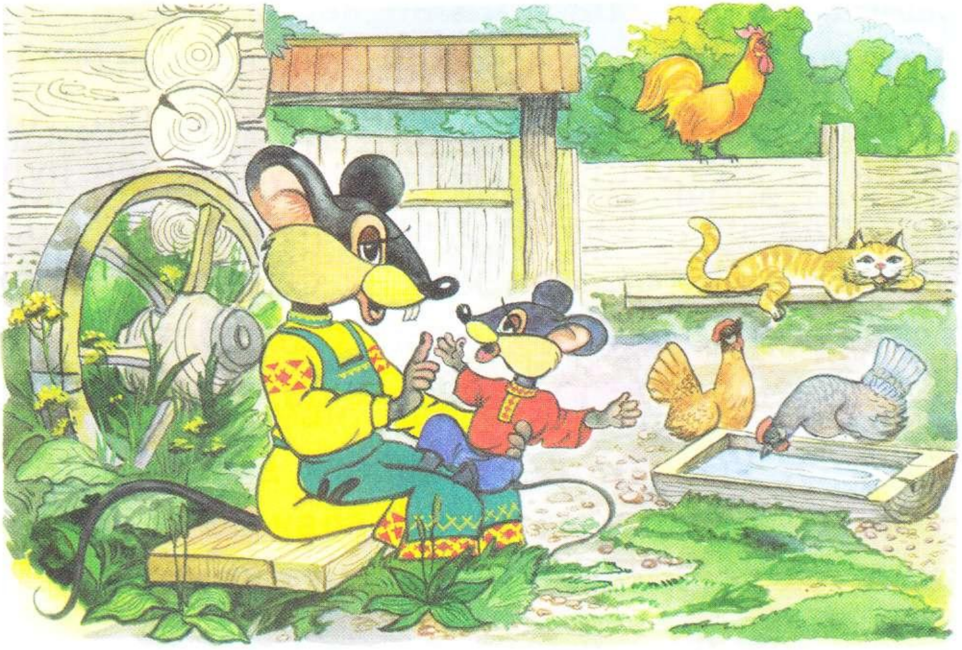

— Ара, ачам, автан-çке вăл! Унтан мĕн апла тĕрлĕ хăрасси пур! Унăн пирĕн тĕлтен нимĕн усаллăхĕ те çук. Тата тепри мĕнлеччĕ?

— Тепри хĕвел ăшшинче ăшăнса выртатчĕ. Вăл шурă майлă, сăрă уралла. Шурă ăмăрне çулакаласа выртатчĕ. Хӳрине хăй кăшт вĕл-вĕл сиктеркелет, ман çине кусне пĕр илмесĕр ăшшăн пăхать.

— Эй, айван, айван!.. Ачам, вăл кушак аçи вĕт, — тесе каларĕ тет амăшĕ çурине. — Вăт унтан хăрамалла, тармалла.

И. Яковлев

Парне

Пĕррехинче касхине
ырă чунлă асанне
усрĕ те шур арчине
чĕнчĕ мана хăй патне.
Кĕмĕл тевет, мăй сыххи,
тухья, сурпан, писихи,
хĕрлĕ сатин кĕпесем,
сарă хитре саппунсем,
сут калушпа шур чăлха,
пурсăн тутăр, ик сăмха... —
саксене йалт асанне
пачĕ мана — мăнукне.

Р. Сарпи

Андриян Григорьевич Николаев — чăвашсен чаплă та мухтавлă ҫынни.

А. Г. Николаев

Андриян Григорьевич Николаев — виҫҫĕмĕш космонавт лётчик. Вăл чăваш ачисемшĕн уйрăмах ҫывăх. Ҫапла пулмасăр тата, вăл пирĕн ентеш-ҫке. Андриян Николаев Чăваш ҫĕрĕнче чăваш ҫăкăрне ҫисе, чăваш вăййисене выляса, чăваш юррисене юрласа ӳснĕ чăваш ачи.

Паттăр космонавтăн тăван ялĕ — Шуршăл. Шуршăл ҫав тери илемлĕ вырăнта вырнаҫнă.

Ял урамĕсем тирпейлĕ, ешĕл йăмраллă. Ҫывăхра — ҫырмасем, ҫарансемпе улăхсем, вăрман. Ҫавал шывĕ те ҫак ял ҫумĕпех юхса иртет. Ҫавал — Атăлăн сылтăм юппи.

А.Г. Николаев «Восток-3» караппа тĕнче уҫлăхне вĕҫсе хăпарнă, тĕнчере ҫĕр-ҫĕр халăх

йышӗнче чӑвашсем те пурӑнни, Шуршӑл ялӗ те пурри ҫинчен пӗлтернӗ. Вӑл икӗ хутчен Совет Союзӗн Геройӗ ятне тивӗҫнӗ.

Шуршӑлти Космонавтика музейӗ — Раҫҫейри пӗртен-пӗр космонавтика музейӗ.

Андриян Николаев — Чӑваш Ен мухтавӗ. Унӑн ырӑ ячӗ-сумӗ, ҫутӑ сӑнарӗ яланах халӑх асӗнче упранӗ.

Юхма Мишши

Паттӑр Андриян

Тӳпере вӗҫсе ҫӳрерӗн
Кӑйкӑрпа пӗр тан,
Эс чӑваш ятне ҫӗклерӗн,
Паттӑр Андриян.

Уйăха салам каларăн
Анлă Атăлтан,
Çăлтăра та эс пуç тайрăн,
Паттăр Андриян.

Ю. Сементер

Манăн тăван Шуршăл

Шуршăл ялĕ таçтанах курăнса ларать. Вăл «шурă çăл» тенинчен пулса кайнă. Пирĕн унта çăлкуç питĕ нумай. Кашнин хăйĕн ячĕ пур. Пĕри — Сивĕ çăл, тепри — Çутă çăл, виççĕмĕшĕ — Сенкер çăл.

Ял Атăлăн сылтăм енче айлăмра ларать. Атăл çийĕн хĕвел хăпарнине курма мĕн тери илемлĕ!

Тĕнче усăлăхĕнче вĕçнĕ чухне манăн ĕçчен Тăван çĕршыв, тăван Шуршăл яланах юнашар пулчĕç. Шуршăл тесен кăмăл пушшех çĕкленетчĕ. Мĕнле-ши унта анне, пиччепе шăллăм, йăмăкăм? Мĕнле эсир унта, тăван шурă çăлсем? Мĕн тери юратса ĕçнĕ пулăттăм сирĕн вăй кĕртекен сивĕ шывăра. Атте-анне килĕ çывăхĕнче шăнкăртатса юхакан шыва нимĕн те çитмест. Çапла шухăшларăм эпĕ Çĕр тавра вĕçнĕ чух. Таврăнсан сирĕн шывăра нумай хутчен пырса ĕçрĕм, тăван Шуршăл çăлĕсем.

А. Николаев

Чăваш çĕршывĕ

Чăваш çĕршывĕ!

Вăл улăхсемпе, вăрмансемпе пуян. Вăрмансенче тĕрлĕ йывăç ӳсет: юман, çăка, хыр, чăрăш, вĕрене, ăвăс, хурама, хурăн, пилеш, çĕмĕрт, палан, шĕшкĕ. Унта тĕрлĕ чĕр чун пурăнать: мулкач, тилĕ, пăши, упа, кашкăр, пакша. Вăрман вăл — Чăваш çĕршывĕн илемĕ.

Чăваш çĕршывĕ урлă анлă Атăл, лăпкă
Сăр, Çавал, Ункă, Хырла, Пăла, Кĕтне, Энĕш,
Сурăм шывĕсем юхса выртаççĕ.

Шупашкар — Чăваш Республикин тĕп хули.
Паянхи Шупашкар — пысăк та илемлĕ хула.
Мĕн кăна туса кăлармаççĕ пулĕ унта: пир-
авăр, атă-пушмак, кĕпе-тумтир, сĕтел-пукан,
хăватлă тракторсем...

Шупашкарта аслă шкулсем, театрсем, куль-
тура керменĕсем пур. Унта чăваш сăмахĕ
витĕмлĕн те уççăн янăрать.

Чăваш Республикинче тата çакăн пек ху-
ласем пур: Çĕнĕ Шупашкар, Çĕмĕрле, Етĕр-
не, Çĕрпӳ, Сĕнтĕрвăрри, Куславкка, Канаш,
Улатăр.

Пирĕн республикăн хăйĕн ялавĕ, гербĕ
тата гимнĕ пур.

Ӳсет, чечекленет юратнă Чăваш çĕршывĕ!

Г. Волков

Пирĕн ял

Пирĕн ял вырнаçнă
юхан шыв хĕрне.
Урамĕсем аслă,
çурчĕсем хитре.

Йăмрасем ÿсеççĕ
лăпкăн кашласа.
Кайăксем чилеççĕ
чăваша савса.

Ферма, завод евĕр,
шав шавлать пĕрмай,
кăларать вĕç-хĕрсĕр
сĕт-çу, аш-какай.

Ăмăртса ĕçлеççĕ
уйра та çынсем,
тимлĕ ÿстереççĕ
ылтăн тырăсем.

Чупатпăр эпир те
ирсерен шкула.
Çитĕнсен вĕрентĕ
пире мăн хула.

П. Ялкир

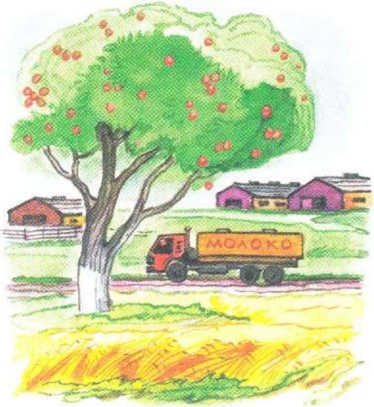

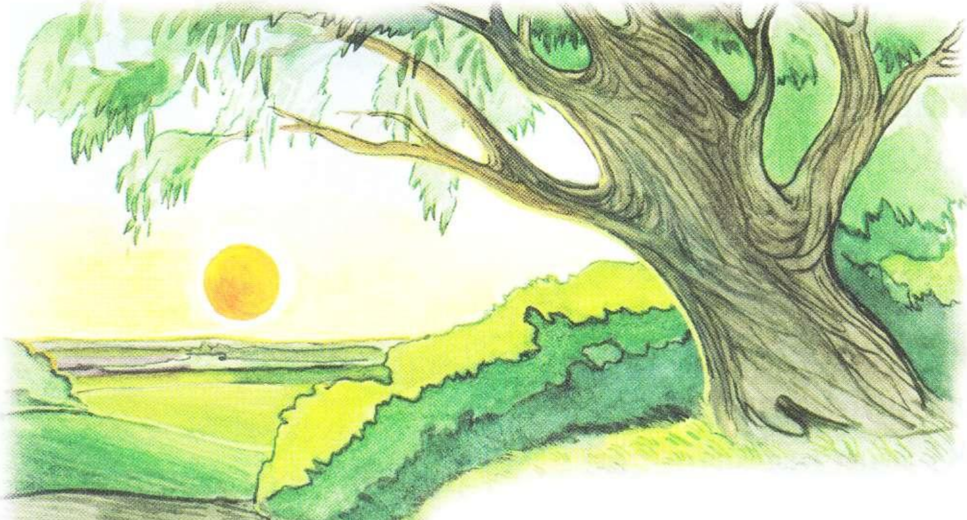

Хĕвел

Кăлтăр кусса тухрĕ
тӳпене хĕвел,
йăлтăр кулса ячĕ
çитерсе мехел.
Ĕмĕртен тăванлă
çĕрпеле хĕвел,
пурăнаççĕ туслă,
тĕрĕс те тĕкел.

П. Эревет

* * *

Каçа хирĕç пытанать,
ирпе каллех тупăнать.

Çĕр парни

— Акă, ачасем, сире валли çĕр парни, çийĕр, — терĕ амăшĕ тин пĕçернĕ çĕнĕ çĕр улмине сĕтел çине лартса.

— Çĕр парни тетĕн-и? — тĕлĕнчĕ Сентти.

— Çĕр улми вăл — çĕр парни, ăна çĕр ӳстерсе паратъ, — терĕ Раман.

— Çăкăр та çĕр çинче ӳсет-и? — ыйтрĕ Сентти.

— Уй-хирте çĕр çинче тыр-пул ӳсет. Арманта тырăран çăнăх тăватпăр. Çăнăхран çăкăр пĕçеретпĕр, — ăнлантарчĕ ăна Раман.

— Пахча çимĕç те, тыр-пул та, улма-çырла та çĕр çинче ӳсеççĕ, эпир вара вĕсенчен тутлă апат хатĕрлетпĕр, — терĕ амăшĕ.

Ăшă çумăр

Усă çилĕ килет
кăвак пĕлĕт илсе.
Кăвак пĕлĕт килет
ăшă çумăр илсе.
Ăшă çумăр килет
ырлăх-пурлăх илсе.

П. Эйзин

Çулталăк вăхăчĕсем

Хирсенче юр анчах,
çырмара пăр анчах.
Сивĕтет аванах...
Ку хăçан пулать-ши?

К. Иванов

Хĕллехи савăнăç

Тинех хĕл кунĕсем çитрĕç. Тавралăх шурă юрпа витĕнчĕ. Хĕл Мучи чӳречесене илемлĕ тĕрĕсемпе тĕрлерĕ. Кӳлĕри, çырмари шывсем шăнса ларчĕç. Çынсем ăшă тумтир тăхăнчĕç.

Хĕл Мучи хаваслăх илсе килчĕ. Ачасем йĕлтĕрпе, конькипе, çунашкапа ярăнаççĕ.

Кĕçех шкулта Çĕнĕ çул ёлки пулмалла. Ачасем ёлка илемлетме теттесем хатĕрлеççĕ, юрă-ташă вĕренеççĕ.

Хĕлле

Хура алсиш —
алăра.
Шур çăматă —
урара.
Кăвак тутăр —
пуçăмра.
Сар çунашка —
айăмра.

П. Эйзин

Юр айĕнчи кайăксем

Пĕррехинче эпĕ вăрман тăрăх йĕлтĕрпе пыратăп. Çанталăк уяр, сивĕ. Пĕр пысăк усланка пырса тухрăм. Унта çӳллĕ хурăнсем ларасçĕ. Вĕсем çинче ăсансем кăчкă пуçтараççĕ.

Сасартăк ăсансем çĕре вĕççе анчĕç те тасţа кайса çухалчĕç. Вĕсем хыççăн хурчка вĕççе анчĕ, хурăн айне пычĕ те юр çинче уткаласа çӳрет. Ăсансем çинчех çӳрет хăй, анчах вĕсене курмасть. Юра кăшт кăна чавса илмелле те ăсана тытмалла çеç, анчах хурчка çакна тавçăрса илеймест. Çакă мана питĕ тĕлĕнмелле пек туйăнчĕ.

М. Пришвин

Шурӑ юр ирӗлет,
ҫеҫен хир чӗрӗлет,
ешӗл курӑк ӳсет...
Ку хӑҫан пулать-ши?
К. Иванов

Ҫуркунне

Хӗвел кашни кун ҫӳлерен ҫӳле ҫӗкленет. Вӑл хӑйӗн шевлине ҫӗр ҫине пӗр шелсӗр сапалать. Унӑн ӑшшипе ҫут ҫанталӑк чӗрӗлет. Хаваслӑ кайӑксем ҫуркуннене мухтаса чӗвӗлтетеҫҫӗ. Ҫырмасенче шӑнкӑр-шӑнкӑр шыв юхать.

Ҫуркунне — тӳпери тӑрисен янӑравлӑ юрри, ака-суха тӑвакан тракторсен кӗрлевӗ, юр пек шурӑ та таса ҫӗмӗрт ҫеҫкисен илемӗ. Мӗнешкел ырӑ эсӗ, ҫуркунне!

Хěвел хытă хěртет,
ăшă çил вěркелет,
сар ыраш çитěнет...
Ку хăçан пулать-ши?
К. Иванов

Çулла

Çу кунěсем çитрěç. Хěвел хěртсе пăхать. Шкул ачисем каникулта. Вěсем шыва кěреççě, хăйăр çинче хěртěнеççě, сывлăха çирěплетеççě.

Вăрманта та, пахчара та çырла пиçме пуçларě. Чи малтан çěр çырли пиççе çитрě. Ун хыççăн хăмла çырли пиçме тытăнчě. Ачасем вăрмана çырла, кăмпа татма çÿреççě.

Ытла та ырă-çке çу кунěсем!

Хир илемӗ каять,
сӗм вӑрман ҫаралать,
пӗрмай ҫумӑр ҫӑвать...
Ку хӑҫан пулать-ши?

К. Иванов

Кӗркунне

Ҫу кунӗсем иртсе кайрӗҫ. Ылтӑн кӗркунне ҫитрӗ. Халӗ вӑрманта мӗнле илемлӗ!.. Емешӗл йывӑҫсем хушшинче сарӑ, хӗрлӗ ҫулҫӑсем курӑнкаласҫӗ. Ав унта вӗрене сап-сарӑ ларать, ӑвӑс та хӗрелнӗ, шӗшкӗ те хӑмӑрланнӑ. Паланпа улмуҫҫи ҫулҫисем те саралма тытӑннӑ. Пахчаран ҫӗр улми, купӑста, кишӗр, кӑшман пуҫтарса кӗнӗ те ӗнтӗ. Уйхире симӗс ыраш калчи кӑна илем кӳрет.

Тулӑх, илемлӗ кӗркунне! Эсӗ кунта ахаль килмерӗн, пире тӗрлӗ ҫимӗҫ парнелерӗн: тӗш тырӑ та, пахча ҫимӗҫӗ те, вӑрман ҫимӗҫӗ те.

Талăк

Çĕрле

* * *

Алтăр çăлтăр —
çич çăлтăр,
çиччĕшĕ те çут çăлтăр.

* * *

Пĕрре тухса пăхсассăн —
çурла пулса курăнать.
Тепре тухса пăхсассăн —
çăмха пулса курăнать.
Татах тухса пăхсассăн —
таçта тарса пытанать.

* * *

Кăвак çитти саратăп,
вĕтĕ шăрçа сапатăп.
Вĕтĕ шăрçа хушшине
кĕмĕл уйăх хуратăп.

* * *

Уйăх çути — çул çути.
Хĕвел çути — кун çути.

Ирхине

Тул çутăлать

Тул çутăлма пуçларĕ. Чăваш çĕршывĕ ерипен ыйхăран вăранать. Пĕчĕк çырмасенче шыв шăнкăртататать. Часах ытти сасăсем хутшăнаççĕ. Кайăксем чĕвĕлтетеççĕ. Выльăх-чĕрлĕх ĕнĕрлет. Хапхасемпе алăксем уçăлса хупăнаççĕ. Йытă вĕрет. Автансем каçса кайсах авăтаççĕ. Çынсем калаçаççĕ. Çĕр тĕрлĕ сасă илтĕнсе тăрать.

М. Кипек

Ирхине

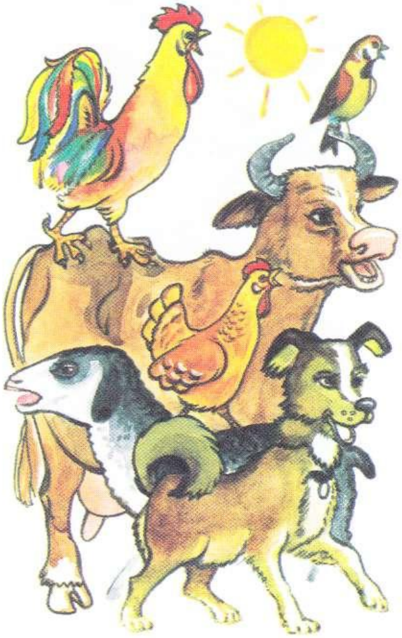

Автан ячĕ авăтса:
ки-ки-ри-ки!
Ячĕ чăх кăтăклатса:
кăт-кăт-ик!
Çерçи ячĕ юрласа:
чи-чи-чи!
Ячĕ сурăх макăрса:
ма-а-а!
Ĕне ячĕ мĕкĕрсе:
му-у-у!
Ячĕ йытă та вĕрсе:
хам-хам-хам!

П. Эйзин

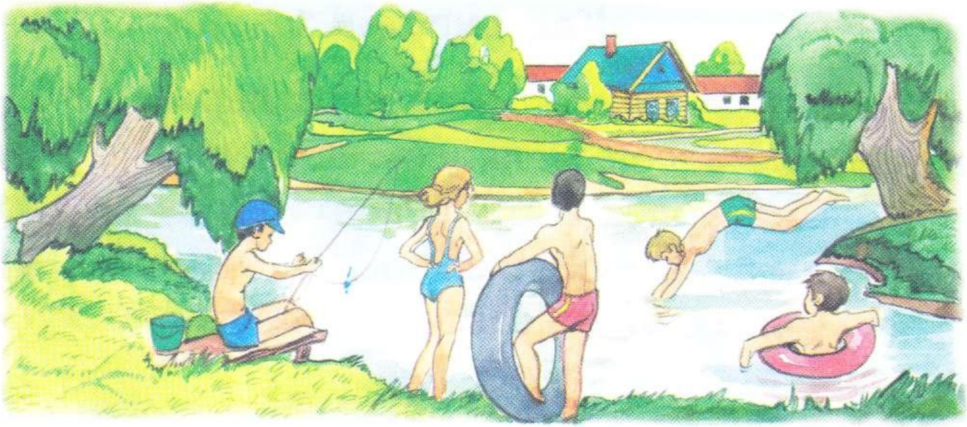

Тарланă Тарас

Çулла. Çанталăк шăрăх тăнă. Тарас пахчара çум çумланă. Вăл хытă тарланă. Çав вăхăтра урамра ачасем шыва кĕме чупни курăннă. Тарас та вĕсенчен юлман.

Ачасем шыва кĕме пуçланă. Тарас чупса пынă та хывăннă-хывăнман шыва чăмнă. Чăмасса чăмнă, анчах вăл каялла тухайман. Ăна шăнăр туртса хутлатса лартнă.

Юрать-ха çывăхрах аслă класра вĕренекен Çеруш хĕвел питтинче хĕртĕнсе выртнă. Вăл Тараса шывран туртса кăларнă.

Ачасем, хытă тарланă пулсан шыва чăмма ан васкăр!

И. Шухши

Каçхине

Каç пулать

Каç пулса килет. Хӗвел анса ларма хатӗрленет. Йывӑççен мӗлкисем вӑрӑмланчӗç.

Вылььӑх-чӗрлӗх картишӗнче. Пӗр путек çеç, хӑйӗн амӑшне çухатнӑскер, урамра макӑрса çӳрет. Часах унӑн сасси те лӑпланчӗ: хуçи путеккине тупса кайрӗ.

Ача-пӑча пӳрте кӗме васкамасть-ха. Ытарайми вӑййисем киле ярасшӑн мар вӗсене.

Хӗвел анса ларчӗ. Таврана каç сӑнӗ çапрӗ. Урам пушанчӗ.

Кушак аçипе хур аçи

— Кахал, — тет кушак аçине хур аçи, — кӑнтӑр вӑхӑчӗ, пурте ӗçлеççӗ, эсӗ вара çывӑрса выртатӑн. Намӑс.

Хӗвел аннӑ. Каç пулнӑ. Кушак аçи сунара тухнӑ.

— Ухмах, — тет хур аçи кушак аçине, — халӗ пурте çывӑраççӗ. Канмалли вӑхӑт.

— Манӑн ӗçӗ çаплалла, — тавӑрать кушак аçи хур аçине.

И. Шухши

Атте-аннерен хакли çук

Юратнă анне

— Кам-ха пире юратса,
хăй аллипе хăй йăтса
лăпка-лăпка ӳстерет,
çунат пиллет, вĕçтерет?
— Юратнă анне.

— Кам-ха эпир чирлесен,
япала-мĕн çĕмĕрсен,
аран-аран вĕренсен
куçне хупмасть каççерен?
— Юратнă анне.

В. Давыдов-Анатри

Аттепе анне

Ашшĕпе амăшĕ апат шырама тухса кайсан шăнкăрч чĕпписем хăйсен пĕчĕк чĕлхипе пикенсех чĕвĕлтетрĕç.

— Чăн та, ырă пирĕн анне, — терĕ пĕрри. — Пире валли ăман тупса килет.

— Лайăхах çав атте пурри, — терĕ тепри. — Вăл питĕ вăйлă. Атте пулман пулсан-и, пире тахçанах çерçисем çĕре кăларса

ыvătатчĕç. Пирĕн йăвара вĕсем хăйсем пурăнасшăн пулнă. Атте вĕсене хăваласа янă.

Виççĕмĕшĕ те сăмах чĕнмесĕр юлмарĕ. Сап-сарă сăмсине хăй çумне сĕркелерĕ те чĕвĕлтетме пуçларĕ.

— Иккĕшĕ те сывлăхлă пурăнччăр пирĕн аттепе анне. Вĕсем пулсан пире ÿссе çитĕнме те çăмăл.

Г. Мальцев

Пушмакĕ ыvăннă

Виçĕ çулхи Энтруша аслашшĕ хăйпе пĕрле утара илсе кайнă. Энтруш малтанласа аслашшĕ аллинчен тытса аванах чупса пынă. Пăртак кайнă та:

— Асатте, мана йăт-ха, пушмак ыvăнчĕ, — тенĕ.

М. Сакмаров

Асанне

Асанне ирех тăрать —
ăш ыйхăран вăратать.
Ăш ыйхăран вăратать,
вăратнă май сăмахлать:

— Каçпа часах выртмалла,
ирпе ирех тăмалла.
Кам ирпе ирех тăрать —
пултаруллă çын пулать.

Н. Ыдарай

Асанне е кукамай

Кайрăм асанне патне
пĕринче эп хăнана.
— Асанне, теп, асанне,
пĕрре вăрç-ха Динăна.
Мĕншĕн вăл сана ялан
кукамай тесе чĕнет?
Çак мана мĕнпур чунтан
кулленех кӳрентерет.

— Çук, — тет Дина, — эсĕ ху
йăнăшатăн яланах.
Кукамай, тархасшăн, хуш,
тĕрĕс чĕнтĕр вăл сана. —
Асанне йăл кулнă май:
— Шутлăр, — терĕ, — иксĕрех:
асанне е кукамай?
Хăшĕ пулĕ тĕрĕсрех?

П. Çăлкуç

Шăллăм улталанни

Пĕррехинче шăллăмпа иксĕмĕр вăрмана кайрăмăр. Кĕтмен çĕртен вăл манран уйрăлса курăк çине чĕркуçленсе ларчĕ те:

— Пичче, кил-ха! Калта тытрăм, — терĕ.

Эпĕ ун патнелле васкарăм. Çитрĕм те: шăллăм аллинче калта çук та, хӳри кăна.

— Эпĕ чăн-чăн калтах тытнăччĕ-çке. Сана чĕннĕ вăхăтра вăл таçта кайса кĕчĕ, — кăмăлсăррăн пăхрĕ вăл ман çине.

Шăллăма калтасем çинчен каласа пама лекрĕ. Вĕсем тăшман аллине лексен пурнăçне çăлса хăварас тесе хӳрине татса хăвараççĕ. Хăйсем тараççĕ. Калтасен хӳри вара каллех ӳссе çитĕнет.

М. Козлов

Чӗрӗп

Пӗрре ачасем вӑрмана кайнӑ. Вӗсем унта чӗрӗп курнӑ та ӑна тытасшӑн пулнӑ. Петӗр мучи ачасене асӑрханӑ та ҫапла каланӑ:

— Ачасем, чӗрӗпӗн ҫурисем пур, вӗсем выҫӑ, ан тивӗр ӑна.

Ачасем Петӗр мучие итленӗ. Чӗрӗп хӑйӗн ҫурисем патне чупнӑ.

Ачасем, чӗрӗпсене ан тивӗр. Вӗсем усӑллӑ чӗр чунсем.

Чӗкеҫ

Чӗкеҫ, чӗкеҫ, чӗкеҫӗ
пӗртте канма пӗлмерӗ:
кунӗпе вӗҫсе ҫӳрерӗ,
улӑм пӗрчи пуҫтарчӗ,
тӑмпа шӑлса ҫыпӑҫтарчӗ,
хӑйне йӑва ҫавӑрчӗ,
ҫӑмарта тума тытӑнчӗ.

Ҫӑмартасем турӗ те
йӑви ҫинчен анмасть те —
чӗп тухасса кӗтет вӑл.
Акӑ чӗпӗ кӑларчӗ:
чӗпписем ун чӑйлатаҫҫӗ,
ҫиме апат ыйтаҫҫӗ.

Чӗкеҫ, чӗкеҫ, чӗкеҫӗ,
кунӗпе вӗҫсе ҫӳрет вӑл,
пӗртте канма пӗлмест вӑл:
шӑна-пӑван пуҫтарать,
чӗпписене тӑрантарать.

К. Иванов

Чăх чĕпписем

Чăх хăйĕн чĕпписемпе уничере курăк çинче усăлса çӳрет. Вăрман енчен хура пĕлĕтсем йышлăн капланса тухрĕç. Ял çине васкаса шуса килме пуçларĕç.

— Каç пулать, анне çуначĕ айне пуçтарăнар! — шип-шип туса ыттисене чĕнчĕ пĕр чĕппи.

Ăна итлесе ыттисем те амăшĕн çуначĕ айне кĕрсе ларма хатĕрленчĕç.

— Чĕппĕмсем, — астутарчĕ амăшĕ, — халĕ кăнтăр вăхăчĕ кăна. Кусем хура пĕлĕтсем шуса тухрĕç. Вĕсем хĕвел тĕлне пулсан кун тĕксĕмленет.

— Мĕн вăл пĕлĕт? — ыйтрĕ пĕри.

— Мĕн вăл хĕвел? — пĕлесшĕн пулчĕ тепри.

— Мĕн вăл çутă кун? — ăнланасшăн хыпаланчĕ виççĕмĕшĕ.

Амăшĕ чĕпписене пĕлĕт çинчен те, хĕвел çинчен те, çутă кун çинчен те йĕрки-йĕркипе ăнлантарчĕ.

— Хĕвел тухрĕ! — сасартăк кăшкăрса ячĕ пĕри.

Пурте таврана саланчĕç. Пĕчĕк сăмсисемпе симĕс курăка сăхма пуçларĕç.

Г. Мальцев

Ашшĕ-амăш, чĕпписем

Аслă ял çывăхĕнче —
Мăн Çавал,
Мăн Çавал çыранĕнче —
шур хăва,
шур хăва чăтлăхĕнче —
йăвасем,
йăвасен ытамĕнче —
чĕпĕсем.

Ăшăтаççĕ чĕпсене
амăшсем,
ачашлаççĕ вĕсене
ашшĕсем,
çитереççĕ,
ÿстереççĕ,
юррине итлеттереççĕ,
вăхăт çиттĕр — вĕçтереççĕ.

Б. Романов

Юмах ярӑп, юптарӑп

Кишӗр-мишӗр

Йӑран ҫинче кишӗр ӳснӗ.

«Йӑлӑхтарчӗ пӗр вырӑнта ларса. Кайса ҫӳрем-ха. Кӳрше кӗрсе тухам», — шутлать вӑл. Таплаттарать хӑй ҫулӗпе. Ӑна хирӗҫ мулкач сиккелесе пырать. «Эй-эй! Мӗнле тутлӑ апат килет», — савӑнать вӑл.

— Кишӗр-мишӗр, ӑҫта ҫул тытрӑн? — ыйтать мулкач ҫывӑхах пырса.

— Купӑста инке патне хӑнана каятӑп, —

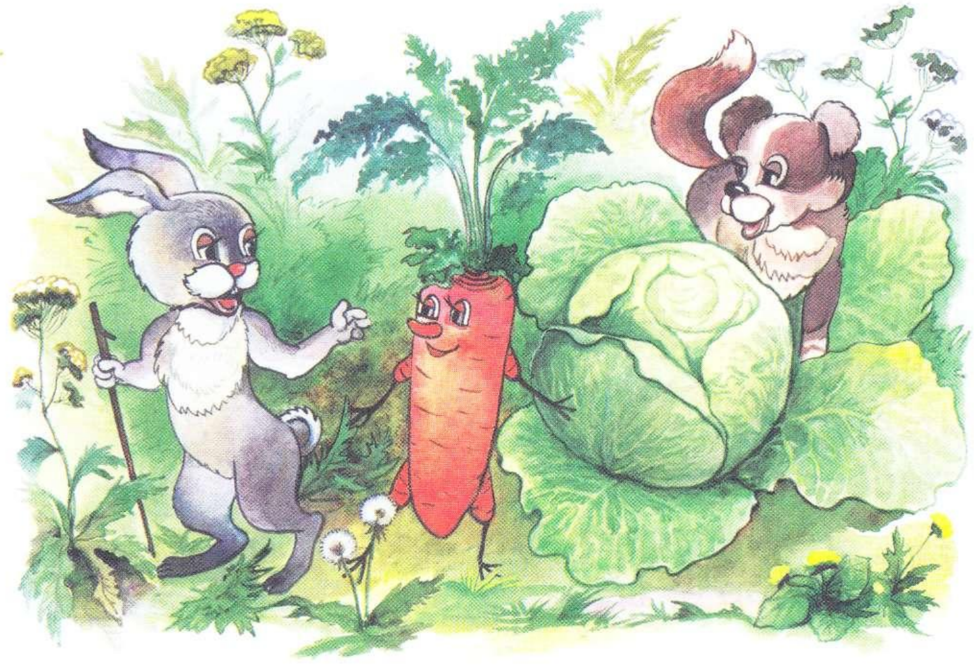

тет кишĕр. «Купăста патне, — пушшех хĕпĕртесе ӳкет мулкач. — Мĕн чухлĕ тутлă апат пулать ман валли!»

— Кишĕр-мишĕр, мана та пĕрле илсе кайха, — тет мулкач.

— Атя, кайăпăр, — килĕшет кишĕр.

Утаççĕ хайхи кишĕрпе мулкач.

Кӳршĕ пахчара Палкан ятлă йытă пурăннă. Мулкач çывхарнине туять те çавă тытăнать вĕрме.

— Хам! Хам!

— Ах, кишĕр-мишĕр! — тăпах чарăнать мулкач. — Вăхăт çук манăн хăнасем тăрăх çӳреме... Тепре куриччен! — вăртах çаврăнать те вăрманалла тапса сикет.

З. Нестерова

Автанпа тилĕ

Картишĕнче темĕн чухлĕ чăх-чĕп çӳрет. Тул енче, çӳллĕ карта хыçĕнче, сарă тилĕ йăпшăнса пырать. Шĕвĕр сăмсине унта-кунта тĕрткелесе пăхать, анчах ниçтан та кĕмелли çук. Акă хӳме çине автан вĕçсе ларчĕ те çуначĕсене çат-çат-çат! çапса янăравлăн юрласа ячĕ.

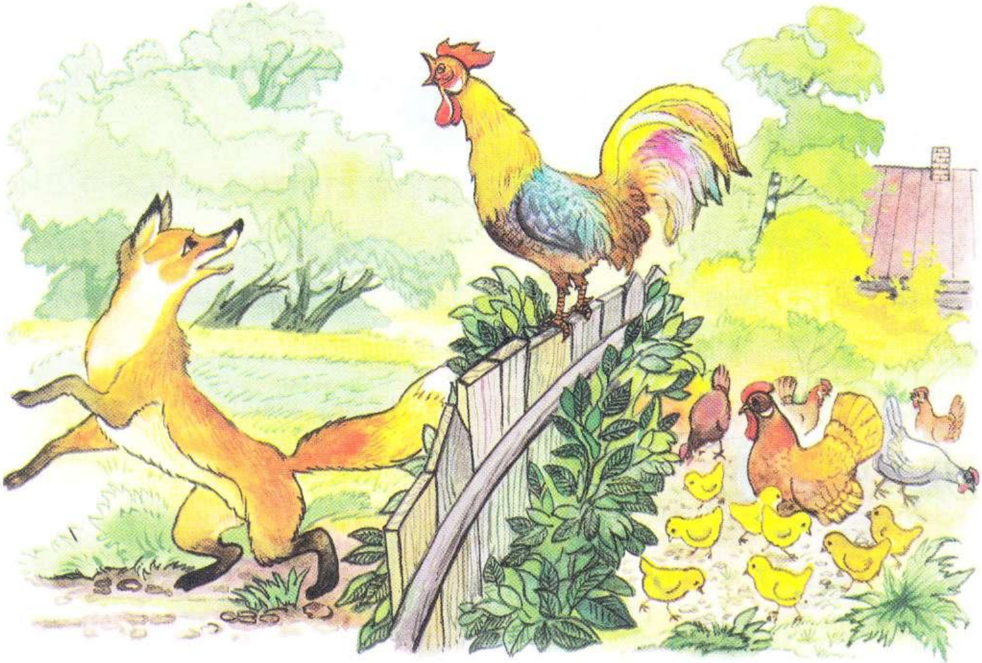

— Ки-ки-ре-ку-у-у!

— Ах, автан тус! — йăпăртатса пычĕ ун патне тилĕ. — Сассу ытла та хăватлă санăн. Вăйлă пулас эсĕ. Ан кунта, пĕрле выльăпăр.

— Вăхăт çук манăн санпа выляма. Эпĕ Хураçка тусăма чĕнетĕп. Вăл паян ирех вăрмана тилĕ тытма кайрĕ. Ки-ки-ре-ку-у-у! — каллех хыттăн кăшкăрчĕ автан.

Çакна илтсен чее тилĕ вĕлт çаврăнчĕ те тарăн çырма еннелле вĕçтере пачĕ.

З. Нестерова

Тилĕпе шăши çури

— Шăши çури, шăши çури, санăн сăмсу мĕншĕн хура?

— Çĕр чаврăм.

— Мĕншĕн çĕр чаврăн?

— Шăтăк турăм.

— Мĕншĕн шăтăк турăн?

— Санран, тилĕ, пытанма.

— Шăши çури, шăши çури, сана сыхласа тăрăп та ярса тытăп!

— Манăн вара шăтăкра вăрттăн пӳлĕм пур.

— Çиес килсен — тухатăнах!

— Манăн вара шăтăкра пĕчĕк кĕлет пур.

— Шăши çури, шăши çури, эпĕ санăн шăтăкна чавса тустарса пĕтерĕп.

— Эпĕ вăрттăн çулпа тухăп та тарăп — курса та юлаймăн!

В. Бианки

Ниме

Вырма, çапма йыхрав ятăм —
йышпа тухса ниме турăм.
Шăши пычĕ çурлапа,
йытти пычĕ çавапа,
хура кушак — тăпачпа,
чăпар автан — сенĕкпе,
чăххи-чĕппи — хутаçпа,
качакийĕ — кăрманпа.

В. Ахун

Чакакпа чĕппи

Чакак хăйĕн чĕппине сыхă пулма вĕрентет тет. Çинĕ чухне те иртен-çӳрен чĕр чунсенчен асăрханма хушать тет.

— Эсĕ виççĕ сăх та пĕрре çаврăнса пăх, виççĕ сăх та пĕрре çаврăнса пăх, — тесе калать тет.

— Сăхмассеренех çаврăнса пăхсан мĕн пулĕ-ши? — тесе калать тет чĕппи.

— Ара, эсĕ манран та чее-çке! — терĕ тет чакак чĕппине.

Вĕренни — пысăк пуянлăх

Шкула кайнă чух

Эпир Маюк тантăшпа иксĕмĕр пĕрле шкула кайма тухрăмăр. Ял урамĕпе утнă чухне хамăртан аслă çынсене нумай тĕл пултăмăр. Анюк аппапа Петĕр пичче ĕçе васкатчĕç. Кĕтерне инке шыв ăсса таврăнатчĕ.

Маюкпа иксĕмĕр вĕсене пурне те сывлăх сунтăмăр. Вĕсем те пире ăшă сăмахсем каларĕç.

Ю. Сементер

Тав

Манăн пичче Мускавра пурăнать. Кашни çулах, пан улми пиçнĕ вăхăтра, вăл пирĕн пата хăнана килет. Пичче яланах парнесем илсе килет. Кăçал та вăл мана хитре ӳкерчĕклĕ кĕнеке пачĕ. Эпĕ савăннипе парнене аттепе аннене кăтартма васкарăм. Атте мана:

— Парне илсен тав тăвас пулать, — терĕ.

— Пысăк тав сана, пичче, — терĕм эпĕ.

— Тĕрĕс. Йĕркеллĕ ача ырă ĕçшĕн яланах тав тăвать, — терĕ пичче мана мухтаса.

Эпĕ халĕ нихçан та тав тума манмастăп.

В. Прохоров

Эп хамах

Никамран та маларах
эп паян вăрантăм.
Вырăна та эп хамах
майласа пуçтартăм.

Çăвăнтăм сивĕ шывпа,
тăхăнтăм, тумлантăм.
Пĕчĕк симĕс лейкăпа
чечексем шăвартăм.

Çинĕ хыççăн эп хамах
чашăк-тирĕк çурăм.
Чăхсене те эп хамах
апат пама тухрăм.

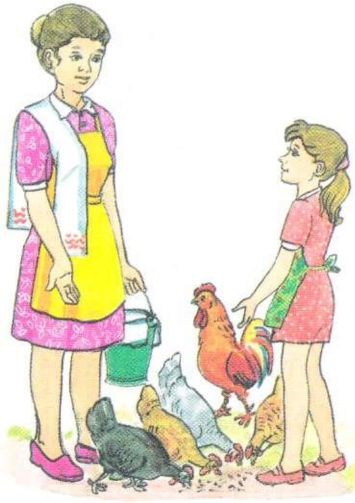

Анне тĕлĕнчĕ. Тăрать
ним те ăнланмасăр.
— Хам тăвап, — тесе калать
вăл мана шанмасăр.

— Эс, анне, мана ан чар
ĕçлеме пĕрре те.
Эп халь пĕчĕк пепке мар,
эп халь пысăк ĕнтĕ.

П. Эйзин

Чи тутли

Ҫуркунне Светлана, Валерик тата Зина ҫӗр чавса кӑпкалатрӗҫ, кӗреплепе сӳрелерӗҫ те виҫӗ тикӗс йӑран турӗҫ. Пӗри — Светланӑн, тепри — Валерикӑн, виҫҫӗмӗшӗ — Зинӑн.

Светлана кишӗр акрӗ, Валерик — ҫарӑк, Зина вара — хӑяр.

Ачасем ҫӑвӗпех пахчара тӑрӑшса ӗҫлерӗҫ. Кӗркунне ҫитрӗ. Йӑрансем ҫинче кишӗр, ҫарӑк, хӑяр питӗ ӑнса пулчӗ. Ачасем ҫимӗҫсене тутанса пӑхрӗҫ.

— Мӗнле тутлӑ кишӗр! — терӗ Светлана.

— Мӗнле тутлӑ ҫарӑк! — терӗ Валерик.

— Мӗнле тутлӑ хӑяр! — терӗ Зина.

Тӗрӗс вӗт: хӑвӑр акса, хӑвӑр пӑхса ӳстернӗ пахча ҫимӗҫ чӑннипех те тутлӑ.

Б. Данилов

Урамра

Виççĕри Ваçук,
тăваттăри Таçук,
пиллĕкри Палюк,
улттăри Улюк,
çиччĕри Çерук
тухнă урама
вăйă выляма.

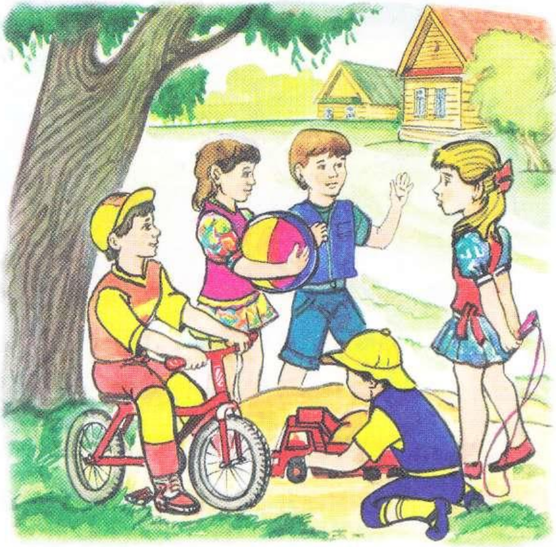

Чупнă чылайччен,
хырăм выçиччен
виççĕри Ваçук,
тăваттăри Таçук,
пиллĕкри Палюк,
улттăри Улюк,
çиччĕри Çерук.

Хытă ĕшенсе
ывăнса çитсен
утнă килелле
виççĕри Ваçук,
тăваттăри Таçук,
пиллĕкри Палюк,
улттăри Улюк...

Пĕр юлташĕ çук.
Кам-ха ку?

Л. Смолина

Ҫуралнӑ кун

Юрӑн ҫуралнӑ кунӗ ҫитрӗ. Ун патне хӑнасем пухӑнчӗҫ, парнесем илсе килчӗҫ.

Володя кӑранташсем туяннӑ, Наташа — ӳкерчӗклӗ кӗнеке, Таня — шоколад. Пӗчӗкҫӗ Ира парнине килне манса хӑварнӑ иккен, ҫавӑнпа вӑл йӗрсе ячӗ. Юра йӑл кулса илчӗ те:

— Ан йӗр, Ира! Эпӗ сана кӗтнӗ вӗт, парне мар, — терӗ.

Н. Карай

Кентти ӳкерет

Кӑранташ — тӗрлӗ тӗсли,
пӗр тетрадь — хулӑн хутли...
Кентти ашшӗн парнине
кӑтартать халь кашнине.
— Ак ӳкертӗм:
ку — тӳпе,
ҫап-ҫут ҫӑлтӑр кӗтӳпе...
Ку ак пирӗн тӑван ял,
ку ҫырма,
кунта вӑрман...
Ҫӳл тӳпере, ав куран, —
Николаев Андриян.

Е. Афанасьев

Ӳссен эсӗ кам пулан?

Эпӗ ыйтрӑм Лёньӑран:
«Ӳссен эсӗ кам пулан?»
Лёня лётчик пулап тет,
Самолётпа вӗҫеп тет.

Эпӗ ыйтрӑм Павӑлран:
«Ӳссен эсӗ кам пулан?»
Павӑл пахчаҫ пулап тет,
Эп арбуз юратап тет.

В. Давыдов-Анатри

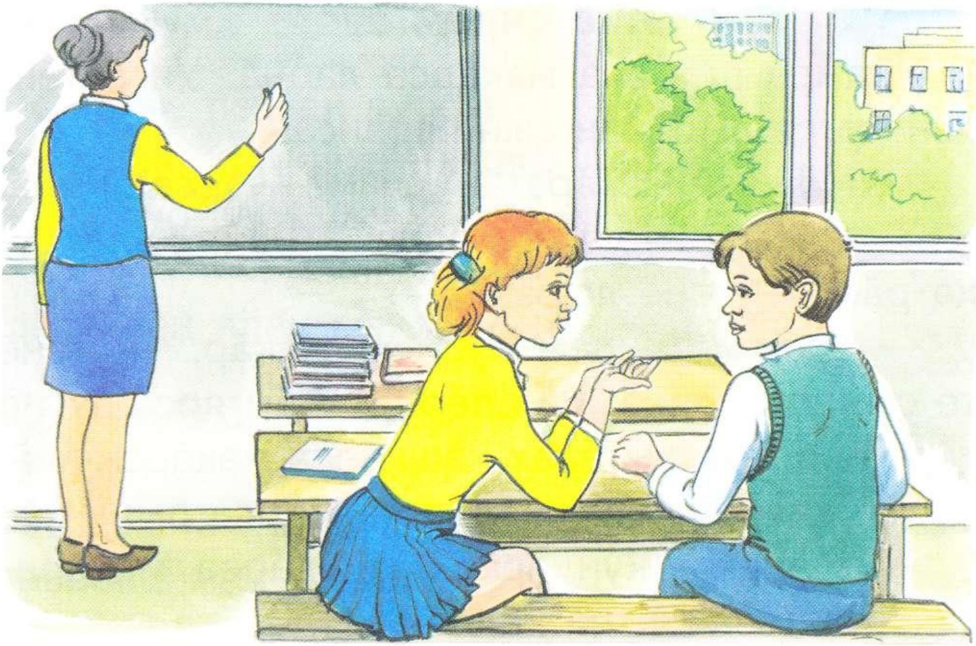

Мĕн тума пĕлетĕн?

Пĕрремĕш класа ҫĕнĕ вĕренекен пычĕ. Вăл Владик ятлă. Учительница ăна Таньăпа юнашар лартрĕ. Таня пĕрремĕш урокра шăпах ларчĕ-ха. Иккĕмĕш урокра тӳсеймерĕ, мухтанма пуҫларĕ:

— Эпĕ юрăсем юрлама пĕлетĕп. Эпĕ кантрапа сикме пултаратăп. Эпĕ питĕ хытă чупатăп... Эсĕ мĕн тума пĕлетĕн?

— Шăп ларма тата учительницăна итлеме пĕлетĕп, — таварчĕ Владик.

Ю. Ермолаев

Икĕ çирĕм пус

Урамра пĕр ача макăрса ларнă. Ун патĕнчен иртсе пыракан çын чарăнса:

— Мĕншĕн макăратăн, ачам? — тесе ыйтнă.

— Çирĕм пус укçа пурччĕ ман, халĕ çухатрăм, — тенĕ лешĕ.

— Акă ме çирĕм пус, ан макăр, — тенĕ те çын утма тăнă. Вăл пĕр-ик утăм ярса пуснă çĕре ача тата хытăрах кăшкăрса макăрса янă. Иртсе каякан çын каялла çаврăнса пынă та:

— Мĕншĕн кун пекех кăшкăрса макăратăн? — тесе ыйтнă каллех.

— Çирĕм пуса çухатман пулсан халь ман икĕ çирĕм пус укçа пулатчĕ, — тенĕ ача.

И. Патмар

Çĕр çырли

Çĕр çырли, çĕр çырли,
чи шултри те чи хĕрли,
эпĕ татрăм пĕр пурак —
хăналарăм Якура.
Якур чирлĕ — утаймасть,
больницăран тухаймасть.
Çырла çитĕр ытларах,
тен, сывалĕ хăвăртрах.

А. Ыхра

Мĕн тума юрамасть?

Эс килте пĕччен пулсан
ют ҫынна ан кĕрт нихҫан.
Халь пур вăрă,
хулиган...
Вĕсенчен ялан сыхлан.

Ют машинăна ан лар —
ют ҫын санăн кукку мар.
Илсе кайĕ таҫталла,
таврăнаймăн каялла.

Хуҫасăр япалана,
пакета е сумкăна,
ан варалан тĕкĕнсе,
бомба кайĕ сирпĕнсе.

Ан выля шăрпăкпала
е зажигалкăпала.
Вăййу ярĕ ҫемьене
ҫывăрма пускил патне.

П. Ялкир

Ырă ҫынпа паллаш, усал ҫынтан тар.
Инкек куҫа курăнса килмест.

Таня кĕнеке вулать

Амăшĕ çĕнĕ кĕнеке илсе килчĕ. Вăл ăна Таньăна парнелерĕ те çапла каларĕ:

— Эсĕ пĕчĕккĕ чухне сана асаннӳ вуласа паратчĕ. Халĕ эсĕ пысăк ӗнтĕ. Ку кĕнекене асаннӳне ху вуласа пар-ха.

Таня кĕнекене илчĕ. Вăл амăшне парнешĕн тав турĕ. Унтан Таня асламăшĕ патне чупса пычĕ те:

— Лар, асанне! Эпĕ сана юмахсем вуласа парăп, — терĕ.

Таня вуларĕ. Асламăшĕ итлерĕ. Амăшĕ савăнчĕ.

В. Осеева

Кушак ҫури

Кушак ҫури сӗтел ҫинче ларакан аквариум тавра уткаласа ҫӳрерӗ, урине шыва чиксе пӑхрӗ. Пӗр пуллине тытса ҫиесшӗнччӗ, анчах та лешсем тыттармарӗҫ. Пӳрте Ваҫук кӗчӗ. Кушак ҫури урайне тӳп! сиксе анчӗ.

— Каллех айӑпа кӗтӗн-и-ха? — терӗ ӑна Ваҫук.

Кушак ҫури йӑвашшӑн макӑрса илчӗ те Ваҫук урине ачашшӑн сӗртӗнчӗ.

Н. Карай

Вӗрентӗм вулама

Ҫӳреттӗм кӗнеке йӑтса:
«Тархасшӑн, парӑр вуласа», —
калаттӑм эп асаннене
е йӑлӑнаттӑм аннене.
Вӗрентӗм халӗ вулама,
чӑрмав кӳместӗп никама.

В. Берестов

Учебное издание

Ермошкина Анисия Алексеевна
Чернова Нина Николаевна

ЧӐВАШ АЗБУКИ

ЧУВАШСКАЯ АЗБУКА

Учебник для 1 класса
начальной школы

Редактор *А.Г. Владимирова*
Макет художника *В.Н. Гончарова*
Художники *М.Ю. Николаев, И.В. Алексеев, Н.И. Орлова*
Художественные редакторы *Н.И. Орлова, Г.С. Самсонова*
Технический редактор *Л.К. Егорова*
Корректор *З.И. Гаврилова*
Компьютерная верстка *Е.В. Ивановой*

Общероссийский классификатор продукции ОК 005-93—95 6600. Подписано к печати 05.05.12. Формат $70x90^1/_{16}$. Бумага офсетная. Гарнитура Букварная. Печать офсетная. Усл. печ. л. 11,7+0,29 форз. Уч.-изд. л. 11,84+0,4 форз. Тираж 4000 экз. Заказ № 689. Изд. № 27.

ГУП Чувашской Республики «Чувашское книжное издательство»
Минкультуры Чувашии,
428019, Чебоксары, пр. Ивана Яковлева, 13.
www.chuvbook.ru, e-mail: chuvbook@mail.ru, chuvbook@cap.ru
Тел./факс (8352) 28-85-51.
Отпечатано в ООО «Чебоксарская типография № 1»,
428019, Чебоксары, пр. Ивана Яковлева, 15.

	Аа	Ăă	Бб	
Ее	Ёё	Ĕĕ	Жж	
Лл	Мм	Нн	Оо	
Тт	Уу	Ӳӳ	Фф	
	Щщ	ъ	Ыы	ь

Вв *Вв*	Гг *Гг*	Дд *Дд*	
Зз *Зз*	Ии *Ии*	Йй *Йй*	Кк *Кк*
Пп *Пп*	Рр *Рр*	Сс *Сс*	Çç *Çç*
Хх *Хх*	Цц *Цц*	Чч *Чч*	Шш *Шш*
Ээ *Ээ*	Юю *Юю*	Яя *Яя*	

Чăваш кĕнеке издательстви